

Broj 28 / Godina XXIX / Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava / Beograd 2024

Velikih 29!

na šta su sve Labrisice ponosne u 2024. godini

Od prvog pa do sadašnjeg 28. izdanja Labris novina, labrisice su postigle neverovatne stvari - bile su u organizaciji prve Parade Ponosa, pokrenule web savetovalište za lezbejke, inicirale aktivnosti koje su dovele do promene upitnika za dobrovoljne davaoce i davateljke krvi, kojim je omogućeno lezbejkama da daju krv, zajedno sa pravnim ekspertkinjama i ekspertima izradile prvi nacrt Zakona o registrovanim istopolnim zajednicama, sprovele analizu dela udžbenika srednjih škola, kao i preporuke za izmenu diskriminacionog sadržaja koji se odnosi na seksualnu orientaciju i rodni identitet, koje su kasnije i usvojene. Takođe, pokrenule su tri strateške parnice, osnovale grupu podrške Dugine porodice koja broji više od 40 članova i članica, i sprovele prvo istraživanje o nasilju u lezbejskim partnerskim odnosima.

Lista je duga, a čak nije ni potpuna. Iza nas su 29 godina postojanja i brojne Labrisice koje su s ponosom stale iza svakog od ovih postignuća.

A sada, u sadašnjosti, dok zvanično punimo 29 godina, s ponosom možemo da se osvrnemo na 2024. godinu – godinu strateškog planiranja, novih projekata i umrežavanja.

u januaru

U januaru, na redovnoj Skupštini Labrisa izglasane su nove članice Upravnog Odbora - Ljiljana Živković, jedna od osnivačica Labrisa koja je 11 godina radila na koordinaciji finansija i zagovaranja, Minja Pavlović, jedna od autorki izložbe "Naša 4 zida" i bivše uposlenice Labrisa, i Jelena Petrušić, aktivistička bubnjarka i preduzetnica.

Pored njih, u sastav Skupštine učlanile su se i Helena Vuković, lezbejka, feministkinja i aktivistkinja sa trans* iskustvom, Bojana Simić, feministkinja, artivistkinja, lezbejka, mirovna i LBTIQ+ aktivistkinja, i Jovana Popović, profesorka engleskog jezika koja se 17 godina bavila radom u nastavi.

Danas Skupština Labrisa broji 30 fantastičnih žena!

u februaru

U februaru, organizovale smo strateško planiranje i odredile pravac rada za naredne tri godine. Tako nastavljamo sa radom na povećanju inkluzije u radnom okruženju, unapređenju položaja duginih porodica, radu na prevenciji nasilja u lezbejskim istopolnim zajednicama, decentralizaciji i izgradnji kapaciteta unutar same organizacije.

u martu

U martu, pored toga što smo marširale na Osmomartovskom maršu, govorile smo i za FoNet u emisiji Stigma o duginim porodicama, putovale za Brisel povodom monitoringa preporuka Saveta Ministara CoE(2010)5, u Podgoricu radi Regionalne vršnjačke razmene i u Ljubljani gde se održavala konferencija Nelfe, mreže koja okuplja organizacije koje se bave pitanjima duginih porodica. Takođe, održale smo konferenciju za medije o nasilju u lezbejskim istopolnim zajednicama u Beogradu!

Velikih 29!

na šta su sve Labrisice ponosne u 2024. godini

u aprilu

U aprilu, zajedno sa ekipom iz Beograd Prajda, dan vidljivosti lezbejki obeležile smo žurkom u Leposavi, nastavile da organizujemo besplatne radionice psihodrame i isle na izlet i druženja sa Duginim porodicama.

u maju

U maju smo organizovale povodom IDAHOT-a večeru sa duginim porodicama, delikatesni događaj u KC Gradu. Učestvovale smo na trećem danu Novosadske nedelje ponosa i napokon doobile rešenje Ustavnog suda kojim se odbija žalba, a sa kojom ćemo ići na Evropski sud za ljudska prava.

u junu

U junu smo, zajedno sa organizacijom Dugina Iskra, lansirale kampanju o ŽVŽ artfestivalu, otvorile prijave za umetnice da se uključe u ŽVŽ art pokret i otkrile temu ovogodišnjeg festivala - 'Digitalni artivizam'. Održale smo trening za zaposlene u Erste Banci i Foundever, čime smo nastavile rad na izgradnji Mreže Ponosno na poslu i zvanično postale partnerke projekta "Zajedno za aktivno društvo - AKT", koji podržava švajcarska vlada, a sprovode Helvetas Swiss Intercooperation i Građanske Inicijative. Ovaj projekat omogućuje kontinuiran rad na kapacitetima Labrisa i proširenje naše baze podrške u narednih 30 meseci.

u julu

U julu, naše dugine porodice izašle su u novine. Takođe, putovale smo u Skoplje gde smo učestvovale u pripremnoj grupi preporuka za temu "Rod i raznolikost" Forum Organizacija civilnog društva i Think tank-ova u okviru Berlin procesa.

u septembru

U septembru smo isle na Prajd i održale još jedan trening zaposlenima u Erste Banci ali ovog puta u Novom Sadu.

u oktobru

U oktobru smo, zajedno sa organizacijom Dugina Iskra, otvorile treći po redu ŽVŽ artfestival. Na festivalu je, kao jedna od aktivnosti, bila postavljena i Labrisova video izložba "Nasilje u lezbejskim partnerskim odnosima", koju je podržala Kvinna till Kvinna. Putovale smo za Berlin na predstavljanju preporuka Forum organizacija civilnog društva i think tank-ova u okviru Berlin procesa i u Nišu održale trening u cilju unapređenja zapošljivosti kod mladih LGBTI+ osoba koji je podržala Grupa Izadi. U Nišu smo takođe održale trening zaposlenima u Faundeveru.

u novembru

U novembru smo organizovale trening za predstavnice organizacija civilnog društva o nasilju

u lezbejskim istopolnim zajednicama i krenule ka postepenom kreiranju mreže organizacija koje se bave ovom temom. Takođe, dobile smo vest da nam je prošao projekat podržan od strane UN Women, a koji se tiče prevencije nasilja u lezbejskim partnerskim odnosima. Ovaj projekat će nam omogućiti da se u naredne četiri godine sistematski bavimo ovom temom. Podršku u ovoj temi će nam takođe obezbiti i međunarodna organizacija EL*C, čija je Labris članica. Uz njihovu podršku, Labris će uspostaviti SOS liniju za pomoć osobama koje su pretrpele nasilje u lezbejskom partnerskom odnosu, psihoterapijsku podršku i besplatnu pravnu pomoć, uz kontinuirani rad na osiguravanju da istopolne zajednice dobiju zakonsku zaštitu od nasilja u partnerskom odnosu.

od decembra

Iako decembar dolazi, kako ulazimo u našu 29. godinu, nastavljamo s radom na osnaživanju zajednice i proširivanju našeg uticaja. Osnazene novim projektima i partnerstvima, Labris će nastaviti da se bori za inkluziju, prava i vidljivost LGBTI+ zajednice, pružajući podršku na svim nivoima – od lokalnih inicijativa do međunarodnih mreža.

Dušanka Tomašević

Pripadnici LGBT zajednice u Srbiji koji su se ostvarili kao roditelji pričaju za Danas: „Brinemo o detetu, radimo, družimo se...“

Ako su dve mame, onda pitanja ko je tu tata, a ako su dvojica tata, onda pitanja ko je tu mama.

LGBT porodice kod nas nisu pravno vidljive, ali itekako postoje.

Na primer, bivša premijerka, a odnedavno predsednica Narodne skupštine Ana Brnabić živi u istopolnoj vezi i ima dete sa svojom partnerkom. Ali to je Ana Brnabić, ona nije obična građanka i ne suočava se sa brojnim izazovima kao ostale "dugine porodice".

Puno truda i međusobne podrške je potrebno da bi LGBT porodice u Srbiji, koja u 21. veku dovodi u pitanje roditeljstvo istopolnih parova, a žmuri na sirotišta prepuna napuštene dece i nasilje u tradicionalnim porodicama, bile koliko-toliko prihvaćene.

Okruženi predrasudama, neznanjem, strahom, "dugine porodice" su pre svega ljubav.

List "Danas" razgovarao je (anonimno) sa nekoliko istopolnih parova iz Beograda koji imaju decu o tome kako su se oslučili da se ostvare u roditeljstvu, kakav je jedan običan dan njihove porodice, šta bi poručili LGBT osobama koje razmišljaju da postanu roditelji...

Ovo su njihove priče.

Sandra i njena partnerka imaju troje dece. Po zakonima Srbije, ona je samohrana majka.

"Ja sam jako rano osvestila svoju želju da budem mama. Imala sam jako blizak odnos sa svojom majkom, ispunjen ljubavlju i podrškom. I to je bilo nešto što sam i ja želela da dam i izgradim u odnosu sa svojom decom", počinje Sandra.

Ali, dodaje, kako sam postajala svesna svoje seksualne orijentacije činilo se da rastu i prepreke da to roditeljstvo ostvarim.

"Nisam imala primere oko sebe drugih mama koje su lezbejke, njihova iskustva, dalje zakon u našoj zemlji nije tada prepoznavao moj i partnerkin odnos (što je i danas slučaj), a tada nije postojao ni zakon o biopotpomognutoj oplodnji u našoj zemlji. Ono što me je osnažilo bila je velika podrška porodice i prijatelja. Kao i rad na sebi i osnaživanje kroz psihoterapiju. Sve to dalo mi je snagu da se upustim u taj put ka roditeljstvu", kaže Sandra.

Sve informacije je uglavnom morala sama da potraži po Internetu i stranim forumima gde je mogla da čita o iskustvima drugih žena, a ceo proces inseminacije morao je da se desi u inostranstvu jer to tada nije bilo moguće uraditi bez muškog partnera u Srbiji.

A kako izgleda jedan običan dan u njihovoj porodici?

"Mi smo petočlana porodica sa tri kućna ljubimca. Dve mace i psom. Dakle veoma je živo od ranog jutra. Ja sam ta koja psa vodi u jutarnju šetnju, a moja partnerka priprema doručak za sve nas. Klinci su naravno najsrceńiji kada im mama priprema palačinke. Kasnije krećemo na posao, a njih vodimo u vrtić. U vrtiću znaju da smo dve mame. I za sada nije bilo nekih negativnih reakcija. Mogu da kažem da osećam da smo prihvaćeni. Nekog čuđenja je možda bilo na početku, ali vremenom ljudi shvate da se ni po čemu ne razlikujemo od drugih porodica", ističe Sandra.

Ponekad decu iz vrtića pokupi ona, ali čeće to radi njena partnerka.

"Kada stignemo kući trudimo se da nešto radimo zajedno. Ako je lepo vreme izademo u dvorište, ako nije igramo neke društvene igre, čitamo, gledamo crtani. Večeramo zajedno kasnije i imamo svoje rituale pred spavanje. A sutra krećemo u nove radne pobeđe", objašnjava Danasova sagovornica.

Upitana koliko su otvorene prema okolini, u smislu da li komšije, vaspitačice znaju da su dve mame, Sandra kaže da su autovane svuda otkako su deca progovorila.

"Prosto oni obe oslovjavaju kao mama na svakom mestu. Kao što sam pomenula, u vrtiću smo rekле odmah pri upisu. Bilo nam je bitno da odmah znamo da će sredina u koju deca dolaze biti podržavajuća. Nekima iz komšiluka koji su nam bliži smo rekle, sa nekim prosto nemamo takav odnos. Ali oni čuju i znaju da smo obe mame. Verujem da su neki možda zbumjeni i imaju pitanja. Do sada nam se нико od njih nije obratio sa pitanjima, ali nismo imale ni neprijatnosti. Ono što ponekad umara je to što često tamo gde nas ne poznaju predpostavlju tradicionalnu porodicu. Najčešće kada smo u kontaktu sa nekim novim institucijama. Pa se pitaju gde je tata i ko je kome tu šta. Tako da često moramo da objašnjavamo ali smo već prihvatile da je to tako", priča nam Sandra.

Na inicijativu Organizacije za lezbejska ljudska prava – Labris osnovana je neformalna grupa "Dugine porodice" sa ciljem osnaživanja LGBT+ roditelja, roditelja koji imaju LGBT+ decu i budućim roditeljima.

Kako ukazuje, ono što je dobro je da sve više ima sličnih porodica našoj zemlji.

"Labris okuplja grupu Dugine porodice i ta razmena iskustva i podrška unutar grupe veoma znači. Kako nama kao roditeljima tako i deci. Tako da je pored podrške prijatelja i porodice, podrška i članova ove grupe bitna za nas. Pogotovo u predstojećim izazovima. Jer pred nama je tek osnovna škola i verujem da će tu biti više izazova", smatra Sandra.

Upitana šta bi poručila LGBT osobi ili paru koji žele da imaju decu u Srbiji, odgovara da "nisu sami".

Ilustracije: Jelena Milićević

“Da ima sličnih parova i porodica. Da informacije, pravnu, psihološku podršku i razmenu iskustva mogu da dobiju u grupi Dugine porodice Srbija”, navodi Sandra.

N. je oduvek želeo da postane roditelj, ali je znao da se to neće desiti kako se inače dešava u strejt odnosima.

“Iako znam da nije jednostavno pronaći odgovarajuću partnerku koja je spremna da dobije dete na ovaj način, kod mene je to sve teklo spontano. Dogovorio sam se sa mojom dugogodišnjom prijateljicom da imamo zajedničko dete, ali smo zbog raznih okolnosti naš dogovor ostvarili tek nakon 10 godina i, konačno, dobili dete. Sam proces trudnoće nije se razlikovao od onoga kroz šta prolaze i strejt parovi, to je podrazumevalo redovne pregledе, kontrole i na kraju – porođaj. Ona je takođe iz LGBT+ zajednice, ima svoju partnerku, te je nas u roditeljskom odnosu četvoro – njih dve, moj partner i ja”, priča Danasov sagovornik.

On ukazuje da su svi složni što čini da su dogovori oko roditeljstva jednostavniji.

“Dete provodi deo nedelje kod nas, a drugi deo kod majke i njene partnerke. U tom smislu, nema nekih specifičnijih razlika – vodimo ga u vrtić, na treninge, slobodne aktivnosti provodimo u parkovima, dosta putujemo i družimo se sa prijateljima. Ako je dete vikendom sa nama, onda to podrazumeva dodatnu organizaciju aktivnosti kako bismo ispunili dan, pa odlazimo u pozorišta ili bioskope, idemo kod prijatelja na vikendicu gde se često okuplja velika ekipa i tome slično”, priča N. kako izgleda njihova svakodnevница.

Za njega je jedno od ključnih pitanja to koliko su otvoreni prema okolini.

„Otvoreni smo u meri u kojoj je to moguće, ali se isto tako i ne skrivamo. Svi naši prijatelji znaju da živimo život dugine porodice i daju nam maksimalnu podršku. Moja majka je takođe veoma otvorena i prihvata nas u potpunosti, često ide sa nama na putovanja i skoro svake nedelje smo kod nje na porodičnom ručku. Komišije u našoj zgradи, koja je mala i nema puno stanova, primećuju da živim s partnerom i da često dete provodi vreme kod nas, ali do sada nismo imali nikakve neprijatnosti, niti je neko dodatno ispitivao o čemu se tu radi“, kaže naš sagovornik.

Međutim, dodaje da to ne znači da je sve idealno.

Po njegovom mišljenju, pitanje je u kojoj meri bi šira zajednica prihvatala ovaku porodicu, kada bismo u potpunosti otvoreno išli i govorili o tome.

„Verujemo da je neophodno podizanje svesti o postojanju dugih porodica – to je termin koji se odmočio i ne bismo znali da upotrebimo neki ispravniji. Takve porodice, poput naše, kojih ima dosta u Beogradu i drugim malo većim gradovima u Srbiji, suštinski ne predstavljaju problem, niti pretnju strejt porodicama. Naprotiv, porodice poput naše samo mogu doprineti sigurnosti dece, jer u LGBT+ zajednicama na čin dobijanja deteta se, uglavnom, odlučuju samo oni koji su istinski za to zainteresovani i koji imaju jaku želju. Ne znam za primere iz LGBT+ zajednice koji su se odlučili da dobiju dete zato što je to po načelima zajednice. Samim tim i ta deca su zaista voljena i pridaje im se velika pažnja“, ukazuje N.

Na pitanje šta bi poručio LGBT osobi ili paru koji žele da imaju decu u Srbiji, N. odgovara da ukoliko su zaista voljni i spremni da imaju dete, ohrabrio bi ih da učine taj korak.

“Možda nije uvek jednostavno i podrazumeva dodatna pribojavanja i ulaganja, ali je definitivno vredno svega. A deca definitivno zaslужuju roditelje koji će im biti maksimalno posvećeni, svesni svih njihovih potreba i koji će ih učiti da prihvataju različitosti i sa njima odrastaju – to je, sigurni smo, ono što dugine porodice svakako nude”, ističe N.

Sledeća Danasova sagovornica koja je pripadnica LGBT zajednice a koja je nedavno postala majka je M.

Objašnjava nam da dugo nije imala niti želju ni potrebu da bude roditelj.

“To je kod mene sporo sazrevalo i prvi put sam želju osetila 2017 godine, i onda je krenuo put za ostvarivanje istog. Nisam mnogo polagala nade jer mi je na prvoj kontroli postavljena dijagnoza steriliteta, tako da sam se dosta obeshrabrilna. Prvo sam krenula da menjam svoje navike i da svoj život organizujem tako da mogu više da bude okrenuta sebi. Najvažnije mi je bila odluka da li da idem preko državnog programa i da to bude putem banke, ili da ipak to bude sa nekim ko mi je poznat. Mnogo sam razmišljala iz ugla deteta i šta bi za dete bilo bolje a ne šta bi meni bilo „lakše“. U svakom slučaju, sa partnerkom smo donele odluku da uđemo u avanturu zvanu kroditeljstvo sa poznatim ocem, koji način odgajanja dete zahteva dosta uklapanja, razumevanja, svađa i dogovora, ali nakon dve i po godine od rođenja crke mislim da smo doneli ispravnu odluku”, priča nam M.

Dodaje da radni dani u njenoj porodici izgledaju tako što se rano ustaje oko 5.30 časova, “pa imamo prvo jutarnje maženje sa čerkom i igru, potpom se spremamo za jasle i posao”.

“Posle podne je rezervisano za odmaranje, igru i druženje. Veče je kod kuće, i krećemo sa ritualom za spavanje: Sasvim ujednačeno i lepo. Vikendi su za druženja, obilazak parkova, vikendice, proslave, pozorišta i koncerte”, priča nam M.

Dodaje da je potpuno otvorena u prodičnom okruženju i najbližim prijateljima i saradnicima, ali da na poslu sa klijentima i sa trećim licima ne smatra da treba da znaju njenu intimu, odnosno da se ta tema ne dotiče u razgovorima na taj način.

“Što se podrške tiče, nema je u potpunosti. Moji roditelji i braća su delimično prihvativi koliko oni imaju kapacitet, od bliskih prijatelja imam potpunu podršku ali ih zato nema mnogo”, kaže M.

Danasova sagovornica poručuje LGBT osobi ili paru koji žele da imaju decu u Srbiji da se dobro pripreme i da veruju u sebe i svoje kapacitete, “jer je dete najveća ljubav i najveća odgovornost koju čovek može da doživi u životu”.

Poslednjih šest godina moja partnerka i ja živimo zajedno sa mojim sinom, počinje svoju priču još jedna Danasova sagovornica.

“Iako sam ja biološka majka, moj sin na neki način ima dve majke, uz tatu (mog bivšeg supruga). Tako da naša

porodica izgleda malo drugačije, ali suštinski je kao i kod nekih drugih razvedenih ljudi, kod kojih jedan od roditelja ima novog partnera sa kojim živi. Porodicu mogu činiti i ljudi koji su u bliskoj vezi, partnerskoj ili nekoj drugoj, ali koji možda nemaju decu, ljudi koji su oslonjeni jedno na drugo i dele svakodnevnicu, tako ne mislim da postoji samo jedan „validan“ tip porodice. Ako čovek malo bolje pogleda oko sebe, videće da „drugačije“ porodice postoje svuda oko nas”, ističe ona.

Što se tiče njene porodice, ona funkcioniše kao bilo koja druga.

“Brinemo jedni o drugima, o detetu, radimo, kuvamo, obavljamo kućne poslove, družimo se, planiramo letovanja... Pretpostavljam da jedan naš običan dan izgleda kao kod svih ostalih porodica”, kaže J.

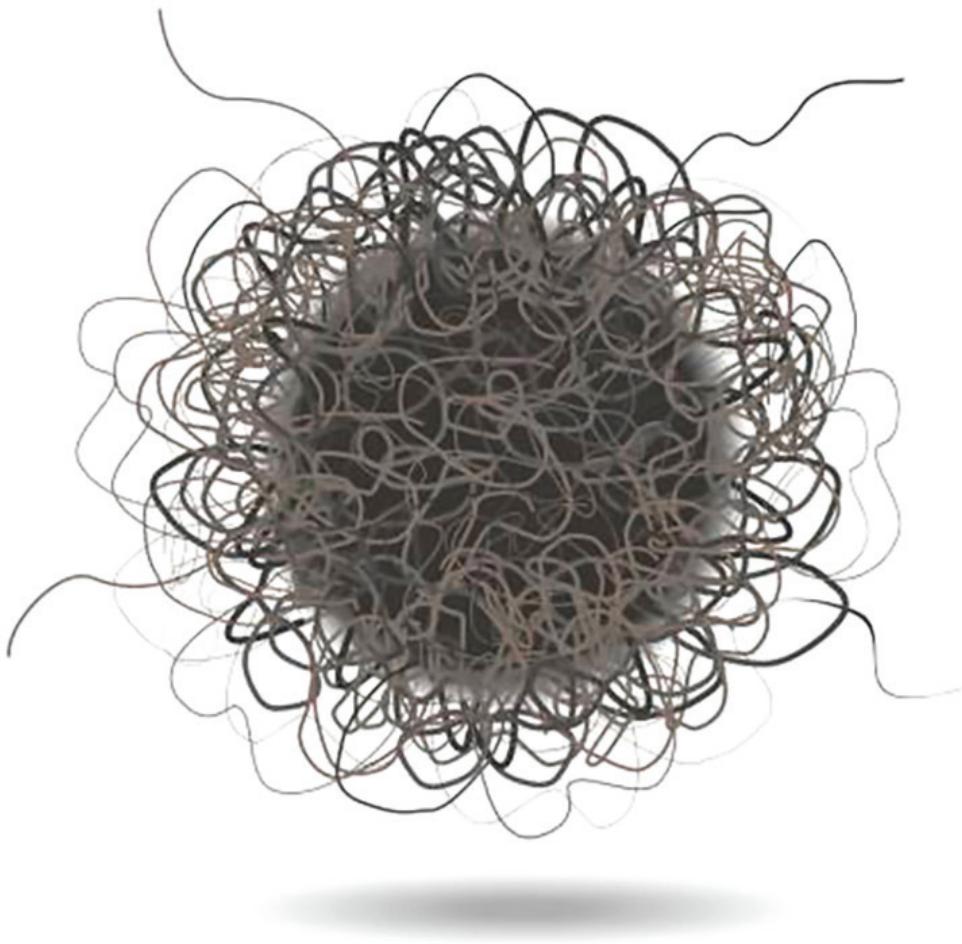
Dodaje da je njena partnerka otvorenija prema sredini od nje, “ali to nije zato što sam imala neka neprijatna iskustva, već zato što porodicu doživljavam kao neku intimnu sferu, prosto ne osećam potrebu da bilo kome objašnjavam svoju seksualnost ili zašto živim sa ženom, a ne sa muškarcem”.

“Po mom mišljenju najvažnije je da čovek ima podršku porodice i najbližih prijatelja, što je u našem slučaju prisutno, a svakako bi bilo priyatnije i da društvo bude otvorenije po tom pitanju, ali nije da to utiče značajno na naš život. Najveće brige svakog roditelja, pa i gej roditelja, vezane su za decu i za to kako će biti prihvaćena u društvu i da li im se može desiti nešto loše i neprijatno”, ukazuje J.

Po njenom iskustvu, veruje da postolje ljudi koji imaju više talenta za roditeljstvo, kao i oni koji definitivno nisu za to da imaju decu.

“Isto tako mislim da se većina roditelja trude da budu što bolji i da to nije uvek lako. Ako je neka osoba stabilna, zrela i ima život koji je smislen i bez dece, onda je nebitno da li je gej ili strejt, ako želi porodicu, ima pravo na to”, naglašava naša sagovornica.

Tamna strana lezbejskih partnerskih odnosa: prostori mnogostrukih čutanja

Misliti o i upuštati se u koštač sa temama nasilja u lezbejskim partnerskim odnosima na ovim prostorima je, u najmanju ruku, složeno. Zato što sam lezbejka, zato što sam žena, čerka i sestra, zato što radim sa drugim lezbejkama i ženama, zato što volim neke lezbejke i žene i zato što živim u društvu u kome su različiti oblici nasilja toliko prisutni i duboko utkani (i normalizovani), da je sam termin „nasilje“ počeo da zvuči gotovo izlizano; nasilje se naslovi o prigodnim datumima, onako đuture i skoro uzgred, nasilje nas na kratko potrese kada senzacionalno triumfuje u crnoj hronici, o nasilju se aktivno čuti i na retkim mestima podrške. Čini mi se da je baš zbog toga važno da se otvaraju različiti prostori da se o ovim temama progovara, na način koji može da pozove na drugačija promišljanja, promene narativa i akcije širih frontova podrške i solidarnosti.

Zamršeno klupko vunice iz koga viri nekoliko krajeva (ili početaka) – tako izgleda nasilje u lezbejskim partnerskim odnosima. Za koji god kraj ili početak da se uhvatimo, kako bismo počeli da odmotavamo i

osvetljavamo svaki segment, u isto vreme, je i ispravan i pogrešan. Ni jedan ne стоји sam za sebe i ne opstaje neodvojivo od drugih.

Žene smo. Kao žene se već rađamo u kontekstu koji nas uči da čutimo, da trpimo, da možemo i moramo da izdržimo, da smo zaslužile, da nismo dovoljno dobre, da se drugačije pitamo (ili ne pitamo uopšte), da smo nežne i krhke i da nam treba zaštita, da ne poznajemo svoja tela i seksualnosti i da nad njima nemamo potpunu kontrolu i da nam, najverovatnije, neće ni verovati ukoliko se drznmemo da se pobunimo. Kada smo i možda naučile drugačije, onda bivamo nazivane feministkinjama (kao da je to neka uvreda!), frigidnima, histeričnima... A onda smo i žene koje vole druge žene.

Identiteti, životi i realnosti svih LGBTIQ osoba stoje na mestu čutanja, učutkivanja, potiskivanja, stavljanja u zapečak, proterivanja, stida i daleke pozicije drugosti. Živimo na tragovima rascpa između tradicija brisanja i borbi protiv nestajanja. Ponekad, ne možemo da se izborimo ni za svoje postojanje, a kamo li da skrenemo pažnju na izloženost

nasilnim oblicima ponašanja. Kome da se obratimo, društvo koje nas negira ili zajednici koja nas, posebno u takvim situacijama, ignoriše?

Kada kao lezbejka doživim nasilje od svoje partnerke, ne mogu da mislim da sam mnogo drugačija od žene koja je doživela nasilje od svog supruga. Ako možemo da zamislimo situaciju u kojoj nas dve sedimo zajedno u čekaonici lokalne institucije da potražimo zaštitu, povezuju nas: povreda nekog koga volimo, neopisiva hrabrost da, za početak, sedimo na tom mestu, strah od posledica, očekivanje ismevanja i izlaganja daljem mučnom tretmanu, i pitanja o našim greškama koje su do te situacije dovele. Obe rizikujemo razotkrivanjem nasilnika – oni od kojih tražimo pomoć mogu da ne budu prijateljski nastojene, najblaže rečeno. Prema njoj, zato što nije „samo čutala i trpela“, prema meni zato što neću da, kao što bi ona trebalo, čutim i trpim u odnosu koji oni odobravaju. Dodatno, ja ću se verovatno naći u poziciji da objašnjavam prirodu mog odnosa. Ako nisam autovana, rizikujem i da ceo moj život prestane da postoji onakvim kakvim ga poznajem. Zapravo, rekla bih da ni za mene ni za moju sapatnicu ne postoji adekvatna zaštita; za mene, zvanično, ne postoji ni moj partnerski odnos.

Sa druge strane, naša sopstvena zajednica - ukoliko uopšte taj termin može, sa romantičnim prizvukom potrebe za pripadanjem, i da se primeni na grupu najrazličitijih ljudi koji imaju drugačije stavove, ubedjenja, verovanja, porekla, načine odrastanja i spektre identiteta – entitet je koji je neodvojiv od društva u celini i koji simulira i reprodukuje mnoge prakse isključivanja i represije, koliko god da pokušava da se izdaje za neku drugu tvorevinu. O nasilju u istopolnim odnosima se unutar LGBTIQ zajednice retko progovara i čini se da ona nema obećani potencijal da rastoči i preinači poluge uspostavljanje moći i kontrole koji dovode do nasilnih oblika ponašanja, zato što na njima i ona sama počiva. Taman smo počeli da izvirujemo i da se prepoznajemo, šta će reći čaršija ako shvati da, zapravo, nismo toliko drugačiji?

Češće nego svaka druga žena koja stupa u emotivne, romantične i/ili seksualne odnose sa drugim ženama je imala bar jedno iskustvo nasilja u partnerskom odnosu. Polovina učesnica istraživanja o nasilju u lezbejskim partnerskim odnosima poznaće najmanje jednu blisku lezbejku koja je doživela nasilničko ponašanje u vezi. Preko 30% lezbejki je bilo izloženo seksualnom nasilju u partnerskom odnosu, a oko polovine tvrdi da ponekad tokom seksualnog kontakta radi nešto što ne želi. Približno jedna trećina žena u istopolnim odnosima je u riziku od nasilničkog ponašanja.

Nasilje u lezbejskim partnerskim odnosima je izuzetno važna tema. Ispunjena je obrisima mizoginije, homofobije, pounutrene homofobije, sistemskog nasilja, začinjena potrebom za prihvatanjem i pripadanjem uprkos svemu, kao i, neizostavno, nedostatkom učenja o i mogućnosti za adekvatnu brigu o sebi. Ona je vrtlog kontrole, uslovljavanja, proganjanja, prisile na seks, fizičkog kažnjavanja, izolacije, podrivanja sopstvene vrednosti, manipulacije, stvaranja zavisničkih odnosa, sluđivanja, opravdavanja, odsustva reakcije i podrške, i mnogih skretanja pogleda i čutanja. Nasilje u lezbejskim partnerskim odnosima je, kao i mnogi oblici nasilja, skup simptoma opake bolesti koja prožima različite strukture i

ne može se misliti izvan celokupnih ispreplitanih odnosa moći koji čine društvo.

I da, može da zvuči strašno. I jeste teško i preplavljujuće. Ali nas, svejedno, pozivam da pronađemo hrabrost i snagu u sebi da ne podrazumevamo, da preispituјemo sopstvene stavove i obrasce usvojene tokom odrastanja i stasavanja, da učimo da prepoznajemo znakove za uzbunu, da istrajavamo u sopstvenim granicama i da poštujemo tuđe, da ne odustajemo od svojih prijateljica koje čute, kojima na mnogo načina pokušavamo da pružimo podršku, a koje se ipak vraćaju na poznato i nezdravo, i da, konačno, uvek insistiramo na odgovornosti, te i da mi same postanemo bezbedna mesta na kojima će moći da se traže podrška i oslobođanje. To su najsubverzivniji činovi koje možemo da ponudimo kao odgovor.

Anděla Čeh
Ilustracije: Anděla Čeh

Sapfo i mi

57.

*Šta vidiš u toj devojci sa sela,
I što baš ona pamet ti opčini,
Kad ne zna dići haljine spram tela,
Da se ne vuku svuda po prašini?*

Sappho

Da li seksualnost ima subverzivni društveni karakter?

Ljudska seksualnost neizbežno je lična. Najpre, kao element psihičkog života pojedinca, seksualnost je neodvojivo subjektivno svojstvo. Međutim, ovo svojstvo je uvek razumevano u sklopu određenih društvenih odnosa.

U kontekstu društvenih interakcija, seksualnost, takođe, ima za osnov intimno saodnošenje sa drugima. Iako je svojstvo pojedinca koje pretpostavlja čoveka kao svog nosioca, kroz istoriju, ljudska seksualnost bila je predmet pažnje običajnih i zakonskih društvenih konstrukcija. Društveni pristup seksualnosti, kao svakodnevnoj pojavi, podrazumevao je normativni karakter, u vidu preporučenih i običajnih praksi, ili decidno zakonskog regulisanja intimnih odnosa. U zabrani ili favorizovanju, najprominentniju ulogu društva u priči o seksualnosti karakterisalo je postavljanje iznad neposrednih interesa pojedinaca. Seksualnost kao temu stoga karakteriše dvojak pristup, s jedne strane onaj lični, zasnovan na razumevanju i odnosu prema istoriji intimnog iskustva, i, sa druge strane, kao domenu istorije društvenog ograničavanja.

Društveno uređivanje seksualnosti naglašava prihvatljive i neprihvatljive forme odnosa u dinamici dozvole i kazne.

Tako je na primer društveno određivano šta je individualna mera seksualnosti, a šta perverzija, isčašenost, preterivanje. A to znači da je individualno ispoljavanje seksualnost uvek imalo neku unapred postavljenu formu, kao spoljašnji okvir koji ga artikuliše. Osećanje ljubavi ili seksualne sklonosti najpre ima jezičko, odnosno značenjsko određenje, pa je već samim tim svrstano u kategorije poželjnog ili nepoželjnog, odnosno dozvoljenog ili zabranjenog. U tom smislu, iskorak iz pomenutih određujućih formi bio je sablažnjiv sadržaj, koji se nije mogao jasno odrediti. Zato su individualni oblici seksualnost, koji nisu fiksirani, predstavljeni istinsku opasnost, koja je zahtevala mere društvene represije. Borba za slobodu individualne seksualnost, u tom je smislu borba za značenje, za jezičku i smisaonu artikulaciju njenog sadržaja, to jest ona predstavlja pre svega govor o ličnom iskustvu.

Već ovde, na planu individualnog, seksualnost dakle pokazuje svoj subverzivni karakter. Ta subverzivnost dobija na snazi u domenu društvenog razumevanja seksualnog. Jezička artikulacija je uvek u sklopu društvenih konstrukcija: dozvoljeno i zabranjeno su socijalne forme, određene načinima društvene produkcije. U starom svetu – seksualnost je proterana u privatnu sferu društvene reprodukcije. Izvan toga, ona predstavlja izvor nestabilnosti. U području doma, međutim, njen regulativni faktor ima muško lice. Drugim rečima, seksualnost je, kako to kaže pesnikinja Sapfo, i slatka i gorka. U kontekstu antičkog iskustva, stvar je u tome da se uspostavi mera, odnosno da seksualnost ne prekorači dozvoljene granice, i samim tim ugrozi na meri zasnovanu društvenu zajednicu – *polis*.

55.

*Pod zemljom, bez čežnje, zaboravljenia
od sviju na zemlji ti ćeš da ležiš,
Pierijskih ruža ne hte da bereš.
U Hadu će između tamnih sena
i tvoja senka da mahnito beži.*

Sappho

U novovekovno doba, kada se utemeljuje kapitalistička produkcija, društvene forme seksualnosti ističu potrebu da ona bude podređena razumu, koji uspostavlja mere i nastoji da zagospodari prirodom. Seksualnost je u osnovi prirodna, i zato treba da bude iskorišćena u racionalne svrhe, jednako kao i svaki drugi prirodni resurs. Taj racionalni oblik je porodična reprodukcija. Nepojmljivi, odnosno sablažnjivi vidovi seksualnosti, zato su u

građanskom društvu u stalnoj borbi za artikulaciju, koja se na društvenom planu poklapa sa – pravom građanstva, prelaskom u dopuštene forme seksualnog opštenja.

Ono po čemu se novovekovni i savremeni načini oblikovanja seksualnost razliku od onih u antici – jeste uvek i iznova prisutno nastojanje da se svaki prirodni, odnosno neartikulisani oblik učini raspoloživim da se racionalno oblikuje i zatvori.

Ono što ipak izmiče društvenom raspolažanju seksualnosti jeste prenošenje snage ličnog iskustva u formi govora o njemu. Pesnička umetnost se tako i danas opire definisanju nove mere odnosa, racionalnom zatvaranju u definicije, nove forme prihvatljivosti.

Govor o seksualnosti, prema tome, treba da nadiže formu racionalizacije, to jest da artikulaciju otme iz ruku logike proizvodnje, kao korišćenja prirodnih resursa. Borba za govor o seksualnosti utoliko je nastojanje da se ona artikuliše izvan vladajućeg društvenog narativa.

58.

Darove čuvajte, deco, Muza koje
Cvasti ljubičica na uzdarju nose,
Te lire što daju jasne melodije.

Sappho

Iz perspektive dominantne racionalističke logike društva, Sapfo je i danas neprihvatljiva, osim u formi divljenja apstrahovanog od svakodnevnog života. Prava slika ove neprihvatljivosti savremeno je društveno naličje neprihvatanja postvarenja ličnog, iz čega izvire svaka represija.

Voidie

Are you even allowed to call yourself a lesbian?

A comprehensive guide about how to be a queer

That's a question that's being asked to many transfems, in nearly all stages of transition. It comes from many harmful stereotypes. To be honest, I too have asked myself this question. For three years, I've thought I was bisexual because of the pressure that came from both queer and non-queer spaces. Other than that, I was introduced and forced into harmful habits and beliefs.

Conductor, We have a problem!

I have known and identified as queer for 5 years at this point. One of the harmful stereotypes we have in queer community is the 'goal of being perfect'. These stereotypes exist usually in queer spaces with a younger audience. It has many reasons. One of them is alienation of queers. A lot of queers hate status- quo and every value it has, and they do it uncritically. I understand where they are coming from, but alienating yourself further in order to create a totally perfect societal, personal order and rules is not the eureka solution that you hope for. A lot of values they try to preach are not even bad ones, but the main problem comes from mainly two things; The pressure on other people to be as perfect as them and not really understanding the values they preach versus the values they are opposed to. I've been pressured to be an activist like them. I've had ideas of my own, because of a difference in methodology they later abandoned me. I've been polybombed three times, and every time the reason was the same. "It's the most ethical type of love and relationships. Everyone should be poly and I bet they are, but they don't know it yet". I was even compared to a cis-het man for not being comfortable with polyamory. Lastly, I've been pressured to be a bisexual.

*How does one pressure another
to be bisexual?*

Unlike those other two incidents, it wasn't direct at all, it was a lot about gender-binary. For some time, I've identified as a "non-binary transfem". It was for two reasons. One was for my safety, I had the nastiest beard shadow and if I identified myself as a trans woman, lot would protest and I probably would be harassed at some point. Secondly, because of my sexuality. I've suspected I was a lesbian for a very long time, but I wasn't very comfortable to identify as such. I have tried to do it in some instances, but the most common reaction I've had was "How does it work? Don't lesbians love women?". Transphobia prevented me from being lesbian for such a long time. I get it, I didn't really look like your usual image of a woman in a lot of people's heads. I also knew a lot of lesbians wouldn't date me. Don't get me wrong, I've had no problems with it. Me being lesbian is not connected to people who would want to have a relationship with me. I am not going to judge a lesbian because they did not find me beautiful or feminine. Nobody should be compelled into relationships. In fact, only people that had no problem with me being lesbian were, you've guessed it, lesbians. I've learned so much from my sisters. They were, by far, the most helpful and diverse queer group that I have encountered.

What was "the lesson" you've learned?

Looking back, I tolerated tons of stuff that I wouldn't tolerate even for a second today. The main problem was the love and friendship I've craved. If you are a queer child, no one really wants to be your friend usually. I was bullied for the way I walk, for the way I talk for such a long time. I've never tried to be friends with my bullies, because I had self-esteem and bullies were pretty direct about hurting me.

Having self-esteem is always the best option to be fair. But, when I've had a chance, finally, to have some relationships and friendships, for the 'little' price of all my self-esteem and boundaries, I accepted it. It was a massive blunder on my end, but I was 18 and gullible. I've learned to prioritize myself with a hectic life lesson. It's my advice to everyone to think about yourselves and not to feel guilty. Do it, your life will drastically improve. Love yourself, It's the best love that you can achieve. Explore yourself, indulge in hobbies. Have some friends that respect you.

Love someone that will support you. Do not try to fix anyone. Offer a hug but don't be an emotional punching bag. One can only fix themselves, because they have to really understand their issues, and it only comes from self understanding, not from another person's advice or companionship.

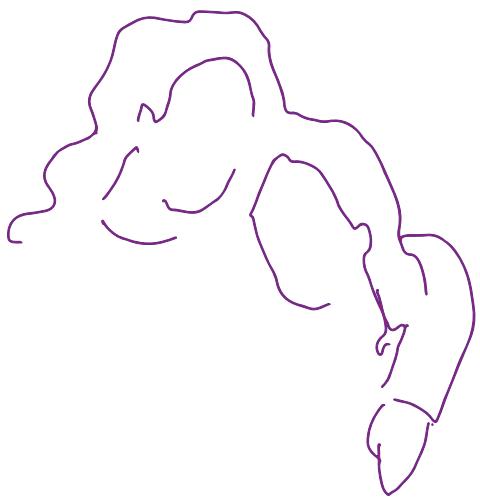
What is to be done?

Being queer is a part of your life, not your whole life. If you want to express yourself, you have to have some liberties. Liberties can be achieved by two essential things in today's society. Money and time. You have a lot of time, don't worry. Make a career plan. It is an essential step for personal liberation. A lot of queer people experience financial hardships and it is not talked about enough. They don't hire us. They fire us easily and they pay us less because what are we going to do, be jobless? It is harder to climb the corporate ladder for queer people and we should give our best shots at our careers, whatever we do that is.

Have some friends that have the same values as you. One's friends say a lot about them. Your friends shouldn't only talk about mindless puppygirl discussions on Twitter all day. Having opinions about crucial topics is important, but what's more important is having a life. Discussing the things that never really mattered anyway regularly is just a coping mechanism about how one cannot progress in their life. It might make you feel better, because you will feel like you are one step closer to fully understanding the topic you were discussing. In reality, it doesn't really matter. Whether you think they are good or bad, you've just wasted another day discussing pointless topics. You should've used that energy to become a little closer to your goals. At the end of the day, only you can help yourself to express yourself in the way you see the best.

Bilgi
Ilustracije: Bilgi

TI SI MOJA MUČA

Limerence u lezbejskim odnosima

Limerence kao fenomen predstavlja osećaj jake povezanosti između dve osobe, bez obzira da li su istog ili drugačijeg pola.

Kada govorimo o lezbejskim odnosima, velike su šanse da smo svi imali iskustva sa njim. Kao posledicu istog, često možemo da čujemo da su se „uselile nakon par nedelja poznanstva“ ili „imam osećaj kao da je znam ceo život, a ne par dana ili nedelja“. Naravno, limerence postoji i u heteroseksualnim odnosima, međutim, čini se kao da su muškarci otporniji na limerence nego žene. Zbog toga, ritam između gej i lezbejskih odnosa zasigurno nije isti.

Razlog zašto se isti događa je verovatno zato što se žene razumeju više i u većem intenzitetu, lakše se povezuju jedna sa drugom i često imaju slična iskustva. Doduše, uvek postoji mogućnost da nesigurnost i nedostatak iskustva i emocionalne zrelosti igra veliku ulogu. Govoreći iz ličnog iskustva, emocionalna zrelost može dovesti do jake opsesije prema osobi sa kojom imate neku vrstu odnosa. Potreba za validacijom i potvrdom da ste „dovoljno kvir“, kao i da se uverite u to da li ste zaista sposobni da volite osobu istog pola. Zaista, limerence može da vam pokaže tu stranu vas i vaših osećanja, može da vam pokaže neke strane vaše ličnosti za koje niste znali da postoje.

Međutim, limerence ne može trajati doveka, postoje slučajevi u kojima ona traje svega par nedelja, meseci i najviše godinu dana. Naš mozak ne može da proizvodi taj osećaj „urađenosti“ zauvek.

Zbog toga, lezbejski odnosi često završe katastrofalno. Od ogromne ljubavi i povezanosti retko kad ostane nešto, naravno to ne znači da iz iste ne može prerasti velika ljubav. Kada ružičaste naočare spadnu sa naših zaljubljenih očiju, na nama je da li ćemo prihvati osobu sa kojom smo, sa svim manama koje ima ili bez njih. U redu, limerence može da nas vrtoglavu brzo uvede u neki odnos, ali da li smo spremni da preuzmemos žrtvu za neki ozbiljniji odnos.

Zbog limerencea, često imamo tendenciju da idealizujemo partnerku sa kojom smo. Ona i jeste savršena u našim očima, ali da li zaista ne možemo da vidimo njene mane?

Nakon što efekat limerence-a prestane, potrebno je dosta komunikacije, razumevanja i kompromisa kako bi se odnos održao čvrstim, kao i u odnosima bez limerence-a napor je neophodan ako vidite budućnost sa tom osobom.

Prethodna iskustva mogu imati veliki uticaj na samo razvijanje limerenca prema nekoj osobi. U slučaju da osoba ima loša iskustva iz prošlosti, postoji mogućnost da će intenzitet limerence-a biti jači iz razloga što traži potvrdu, razumevanje i ljubav od druge osobe, kao i dokaz da je vredna ljubavi.

Prekid odnosa za vreme limerence-a može biti veoma bolan za osobu. Moguće je da se uporno vraća osobi prema kojoj oseća jaku povezanost sa ciljem da oseti trunku zadovoljstva zbog njenog prisustva. Nakon nekog vremena, takav šablon ponašanja će postati besmislen i jedini način da se rešite tih misli i osećanja je da nađete nešto što će vam biti distrakcija od iste.

Limerence često može da izazove emocionalnu zavisnost od partnerke. Osećaj da je sreća jedino sa njom, može stvoriti nezdrav odnos između partnerki. Iz istog bi se rodile nesigurnosti i posesivnost. Da bi se to rešilo, potrebno je dosta rada na sebi, samopouzdanju i odnosu sa partnerkom.

Jedna od boljih mehanizama i rada na sebi je psihoterapija i razgovor sa ljudima. Potrebno je govoriti o svojim ličnim iskustvima kako bi ljudi bili edukovani i kako bi se stvari poput limerence-a bolje razumele. Da biste sebi pomogli, potrebno je razgovarati sa nekim ko je upućen u ono što vas muči i utiče na vas, samim tim psihoterapija je ono što bi vam pomoglo. Načini na koji utiče na vas i kako da se borite sa istom, olakšaće vam uticaj limerence-a u drastičnoj meri.

Svako iskustvo treba smatrati kao lekciju, u vezi sa tim, i limerence treba tretirati kao jednu veliku lekciju po pitanju ljubavnih, ali i platonских odnosa. Sve ono što donosi limerence, a da je uticalo na vaš život, treba unaprediti i naučiti kako se nositi sa tim. Ljubav je nešto lepo, a da bi se ona desila, potrebno je da se prevaziđu prepreke do iste.

Sara Jelenković

Proces coming out-a i kako se nositi sa njim

Autovanje kao odluka nikada nije laka. Uz proces istog dolaze brojni strahovi, anksioznost, olakšanje i sreća, kao i mnogobrojne emocije koje je teško opisati.

Važno je napomenuti da coming out nije određeni trenutak kada ćete objaviti celom svetu da ste kvir, već je proces tarženja sebe, svoje zajednice i podrške. Na našim prostorima, on može trajati godinama, i to je sasvim u redu. Svakom je potreban različiti vremenski period da shvati ko je i da prihvati sebe.

Masovni mediji predstavljaju coming out kao lak potez u životu jedne kvir osobe, međutim isti donosi brojne prepreke o kojima ćemo govoriti u daljem tekstu.

Kada govorimo o strahovima pre coming outa, najčešće mislimo o strahu od

odbacivanja. Strah da će nas porodica, prijatelji ili kolege gledati drugim očima i promeniti ponašanje prema nama. To naravno, ne mora uvek biti slučaj, ljudima iz naše najbliže okoline je stresno koliko i nama. Postoji mogućnost da se prvi put nalaze u takvoj situaciji, da se bore sa ličnim uverenjima i ljubavlju prema vama. Međutim, ono što može najviše da doprinese toj situaciji je vreme. Roditelji u početku mogu jako loše da reaguju, ali vremenom postanu podrška. Svemu je potrebno dati vremena, pa i ljudima da procesuiraju ovaku veliku stvar.

Unutrašnja homofobija i borba sam samim sobom može da veoma oteža autovanje kao i da dovede do situacije da se isti nikada i ne desi. To može dovesti do manjka samopozdanja i brojnih nesigurnosti. Ne autovani ljudi su skloni skrivanju i lažima, u stanju su da zbog straha od neprihvatanja stvore dva paralelna života u kojima ne mogu biti srećni.

Nikada ne bismo trebali da teske i stresne trenutke proživljavamo sami, zbog toga nas prirodno pronađe izabrana porodica. *Izabrana porodica* su ljudi koje smo upoznali kasnije u životu, a koji su nam izuzetna podrška i oslonac kada nam je to potrebno. Termin „porodica“ koristi se iz razloga što se sa njima osećamo svojima, osećamo ogromnu količinu ljubavi prema njima i uvek smo jedni uz druge kada je to najpotrebниje.

Kako bismo imalo olakšali sebi sve ono što coming out donosi i zaštitali svoje mentalno zdravlje, potrebno je da se edukujemo, informišemo i unapred pripremimo za ono što sledi.

Razgovor sa osobama koje su već prošli kroz coming out bi mnogo pomogao, pripremio bi vas i na pozitivne i na negativne strane istog. Na kraju dana potrebno je da ostanete dosledni sebi.

Izbor trenutka takođe igra veliku ulogu kod autovanja, ipak ne možete na porodičnom okupljanju pred celom familijom bez ikakve pripreme da otkrijete tako bitan deo sebe. Možete, naravno, ali ne znate da li će biti pozitivnog ishoda. Oripavanjem terena i indirektnom pripremom svoje najbliže porodice, gledate da li je uopšte bezbedno autovati se njima.

Nakon shvatanja da ste kvir potrebno je da radite na sebi

kako biste se lakše prihvatili, znamo da nije lako prihvati sebe kada smo drugačiji. Zbog toga je potrebno da radite na sebi i očvrstite svoju sliku u ogledalu i da najpre **zavolite** sebe onakvog kakvi jeste. I to je prvi korak ka slobodnjem životu.

Bitno je napomenuti da je vaše autovanje **isključivo vaše**. Trenutak, mesto i kome ćete se autovati je vaša odluka, jer se isti tiče isključivo vas. Ljudi često daju sebi za pravo da se mešaju i nesvesno diktiraju tuđe živote, pa biste mogli da se nađete u takvoj situaciji da vas neko od vaših bližnjih pritiska da se nekoj osobi autujete. Naravno ako vi to želite, vi ćete to i uraditi, ako se pak osećate kao da niste spremni na taj korak, to je apsolutno validno i u redu.

Uprkos svim preprekama po pitanju autovanja, ono što je najbitnije je vaše zdravlje i bezbednost. Hrabrost i snaga koja postoji u svakoj kvir osobi je nemerljiva u odnosu na prepreke sa kojima se susrećemo zbog naših identiteta. Znajte da ste voljeni, da uvek postoji neko ko će biti tu za vas bez obzira ko ste i verujem, da vas baš zbog toga i vole. Nikada nemojte sputavati sebe zbog društvenih normi, u životu je potrebno biti autentičan. Na kraju dana, zar nije suština našeg postojanja da budemo ono što jesmo?

Sara Jelenković

Lezbejke u domaćoj kinematografiji

Umetnost je odgledalo datog vremena, ali i moćna alatka za promene jer može biti sredstvo za deljenje narativa i slavljenje identiteta. Kroz nju se mogu preneti iskustva, emocije i istine koje su inače nečujne.

Kako je svet istorijski marginalizovao glasove LGBTI+ osoba, kroz različite vidove umetnosti, kao što je film i televizijske serije, može se u značajnom meri uticati na umanjenje marginalizacije; pa se postavlja pitanje, kako se ova alatka koristi u Srbiji, te gde su lezbejke u domaćim ostvarenjima?

Način na koji se LGBTI+ likovi predstavljaju u filmovima i serijama, ima veliku ulogu u oblikovanju društvenih percepacija i stavova. Tačno je da u domaćoj kinematografiji dolazi do odsustva gej likova, a naročito ženskih, ali način na koji su napisani oni koji se ipak pojave, neretko dovodi do veće štete jer dalje jačaju stereotipe, zablude i netoleranciju. Ovi likovi ni nisu dublje razrađeni, već su uglavnom karikature sa ciljem za izgrugivanjem i izazivanjem smeha kod publike. Pristup koji bi radije slikao pravu i nijansiranu sliku života queer pojedinaca_ki, doneo bi pozitivne promene jer društvo često razume, čak i do tada nepoznate teme, ako su predstavljene kroz sočivo univerzalnih, a opet ličnih, priča i iskustava. Pionir u ovom pristupu svakako je film "Dišu duboko" reditelja Dragana Marinkovića.

"Diši duboko" nije samo ljubavna priča lezbejskog para – to je i priča o porodici, kao i o njenom raspadu koji dolazi kao posledica zbog nedostatka komunikacije. Junakinje koje tumače Ana Franić i Jelena Đokić, akterke su pomenute ljubavne priče. One ne izgledaju stereotipno, ne ponašaju se stereotipno, dopadljive su i iznad svega uverljive, a njihov ljubavni odnos se razvija na međusobnom razumevanju i prihvatanju. Ono čime se film između ostalog bavio jeste i autovanje, prvenstveno sebi, koje se može dogoditi u bilo kojem životnom dobu – neko do ove spoznaje o sebi dolazi ranije, neko kasnije i jedno i drugo je u redu. Što se tiče same porodice, nedostatak komunikacije nije vezan samo na seksualnost kćerke, ali se i ovo donekle izdvaja kao tema jer jedna junakinja izgovara drugoj "Mi sa roditeljima ne govorimo o tome sa kim smo spavali", na šta joj ona odgovara „Možda biste bili malo bolje da pričate". Svakako da i nemogućnost dece da govore sa svojim roditeljima o vlastitim izborima dovodi do teških poremećaja u međuljudskim odnosima, o čemu i govori najteža replika iz filma. Naime, otac pita kćerku šta će da radi kad njega ne bude, a ona mu odgovara da će prodisati. Ljubavna priča ne doživljava srećan kraj, ali zato dobijamo osnaženu junakinju, koja dalje može inspirisati i osnažiti ne samo queer žene, već i heteroseksualne gledateljke jer ona nije samo lezbejka, odnosno to nije sve što čini njen identitet i sve po čemu se može poistovetiti sa njom. Mada, naravno da je značaj u Aninom liku i to što može inspirisati druge da prihvate svoje identitete. Gledanje sebe na ekranu fakat može promeniti živote, pružajući nadu i osećaj pripadnosti svetu iz koga se individua inače oseća izopšteno, što je zasigurno postignuto i u filmu "Diši duboko", ali i u seriji "Jutro će promeniti sve".

Serija "Jutro će promeniti sve" autora Gorana Stankovića i Vladimira Tagića namenjena je prvenstveno mlađoj publici jer savršeno oslikava živote mlađih u Srbiji danas – nedostatak novca, nemogućnost pronalaženja stalnog posla, život sa roditeljima ili cimerima, nesređene ljubavne

veze. Mladi su se sa serijom poistovetili zbog čega je i dobila sjajne kritike i visoku ocenu od čak 9.00 na IMDb. Ono što je izuzetno pohvalno jeste što autori nisu nikoga isključili, te se pored hetero likova, nalaze i oni queer. Glumica Jovana Stoilković kroz svog lika u jednoj epizodi izgovara da se zaljubila i da misli da je lezbejka. Njeno autovanje i sebi i drugima je normalizovano, a nikako karikaturano, a njen lik je čak dopadljiviji od likova iz filma o kojem smo prethodno govorili, te serija apsolutno utiče na širenje empatije, a rušenje barijera i promovisanje inkluzivnijeg društva. Lezbejski odnosi koji se pred gledaocima razvijaju su i zdravi, lepi, i toksični, ružni – baš kao i u stvarnom životu, što znači da serija ne pretenduje da stavi ružičaste naočare onome ko je gleda, već suprutno: da pokaže da istopolni odnosi mogu biti jednakobolni i jednakoromantični kao i kod hetero parova, razlika ne postoji, ljubav je ljubav.

To ljubav je ljubav, pokušava da poruči i serija "Jedini izlaz" reditelja Darka Nikolića. Ovde lezbejski ljubavni par koji tumače Ana Mandić i Vladica Čulić nije u centru zbiranja, pa opet je zapažen, pogotovo jer je Anin lik kćerka glavnog junaka. Glavni junak ne prihvata seksualnost svoje kćerke mada je voli, dao bi život za nju, ali će opet kroz odbacivanje biti senka njenoj sreći. I opet, ove dve junakinje su dopadljive, a odnos im je zdrav i topao što je ključno jer baš takvi likovi i takav odnos može pomoći da se publika edikuje i podstakne na razmišljanje o realnosti sa kojom se suočavaju LGBTI+ pojedinci_ke u Srbiji: zbog diskriminacije i nemogućnosti ostvarivanja svojih prava, njih dve su prinuđene da se sele u inostranstvo. Njihova ljubavna priča svakako da ima i srećan kraj, mada u njihovom odnosu ni ne postoje izazovi, ali ne postoji srećan kraj za odnos oca i kćerke i ta njihova tragedija nosi snažnu pouku da odbacivanje i kontrolisanje ne donosi dobro i da tu nema pobednika.

Ono što je zajedničko svim pomenutim ostvarenjima jeste to što izazivaju postojanje društvene norme koje ne donose benefite, već štetu. Njima i sličnim projektima se neguje inkluzivnije okruženje koje slavi sve identitete i gde je kulturni pejžaj obogađen i slobodan. Postoji dalja potreba za kontinuiranim zagovaranjem za snimanje novih filmova i televizijskih serija gde će priče LGBTI+ osoba pričati autentično i višedimenzionalno. Kao gledaoci_teljke imamo tu moć da zahtevamo raznolike i iskrene prikaze, istovremeno podržavajući kreatore_ke projekta koji daju vidljivost i queer zajednici jer na kraju krajeva, vraćamo se na ono da umetnost može i treba odražavati širinu ljudskih iskustava, a u širini je i lepota.

Način na koji se LGBTI+ likovi predstavljaju u filmovima i serijama, ima veliku ulogu u oblikovanju društvenih percepacija i stavova. Tačno je da u domaćoj kinematografiji

dolazi do odsustva gej likova, a naročito ženskih, ali način na koji su napisani oni koji se ipak pojave, neretko dovodi do veće štete jer dalje jačaju stereotipe, zablude i netoleranciju. Ovi likovi ni nisu dublje razrađeni, već su uglavnom karikature sa ciljem za izgrugivanjem i izazivanjem smeha kod publike. Pristup koji bi radije slikao pravu i nijansiranu sliku života queer pojedinaca_ki, doneo bi pozitivne promene jer društvo često razume, čak i do tada nepoznate teme, ako su predstavljene kroz sočivo univerzalnih, a opet ličnih, priča i iskustava. Pionir u ovom pristupu svakako je film "Diši duboko" reditelja Dragana Marinkovića.

"Diši duboko" nije samo ljubavna priča lezbejskog para – to je i priča o porodici, kao i o njenom raspadu koji dolazi kao posledica zbog nedostatka komunikacije. Junakinje koje tumače Ana Franić i Jelena Đokić, akterke su pomenute ljubavne priče. One ne izgledaju stereotipno, ne ponašaju se stereotipno, dopadljive su i iznad svega uverljive, a njihov ljubavni odnos se razvija na međusobnom razumevanju i prihvatanju. Ono čime se film između ostalog bavio jeste i autovanje, prvenstveno sebi, koje se može dogoditi u bilo kojem životnom dobu – neko do ove spoznaje o sebi dolazi ranije, neko kasnije i jedno i drugo je u redu. Što se tiče same porodice, nedostatak komunikacije nije vezan samo na seksualnost kćerke, ali se i ovo donekle izdvaja kao tema jer jedna junakinja izgovara drugoj "Mi sa roditeljima ne govorimo o tome sa kim smo spavali", na što joj ona odgovara „Možda biste bili malo bolje da pričate". Svakako da i nemogućnost dece da govore sa svojim roditeljima o vlastitim izborima dovodi do teških poremećaja u međuljudskim odnosima, o čemu i govori najteža replika iz filma. Naime, otac pita kćerku šta će da radi kad njega ne bude, a ona mu odgovara da će prodisati. Ljubavna priča ne doživljava srećan kraj, ali zato dobijamo osnaženu junakinju, koja dalje može inspirisati i osnažiti ne samo queer žene, već i heteroseksualne gledateljke jer ona nije samo lezbejka, odnosno to nije sve što čini njen identitet i sve po čemu se može poistovetiti sa njom. Mada, naravno da je značaj u Aninom liku i to što može inspirisati druge da prihvate svoje identitete. Gledanje sebe na ekranu fakat može promeniti živote, pružajući nadu i osećaj pripadnosti svetu iz koga se individua inače oseća izopšteno, što je zasigurno postignuto i u filmu "Diši duboko", ali i u seriji "Jutro će promeniti sve".

Serija "Jutro će promeniti sve" autora Gorana Stankovića i Vladimira Tagića namenjena je prvenstveno mlađoj publici jer savršeno oslikava živote mladih u Srbiji danas – nedostatak novca, nemogućnost pronalaženja stalnog posla, život sa roditeljima ili cimerima, nesređene ljubavne veze. Mladi su se sa serijom poistovetili zbog čega je i dobila sjajne kritike i visoku ocenu od čak 9.00 na IMDb. Ono što je izuzetno pohvalno jeste što autori nisu nikoga isključili, te se pored hetero likova, nalaze i oni queer. Glumica Jovana Stoiljković kroz svog lika u jednoj epizodi izgovara da se zaljubila i da misli da je lezbejka. Njen autovanje i sebi i drugima je normalizovano, a nikako karikaturirano, a njen lik je čak dopadljiviji od likova iz filma o kojem smo prethodno govorili, te serija apsolutno utiče na širenje empatije, a rušenje barijera i promovisanje inkluzivnijeg društva. Lezbejski odnosi koji se pred gledaocima razvijaju su i zdravi, lepi, i toksični, ružni – baš kao i u stvarnom životu, što znači da serija ne pretendeuje da stavi ružičaste naočare onome ko je gleda, već suprutno: da pokaže da istopolni

odnosi mogu biti jednako bolni i jednako romantični kao i kod hetero parova, razlika ne postoji, ljubav je ljubav.

To ljubav je ljubav, pokušava da poruči i serija "Jedini izlaz" reditelja Darka Nikolića. Ovde lezbejski ljubavni par koji tumače Ana Mandić i Vladica Čulić nije u centru zbivanja, pa opet je zapažen, pogotovo jer je Anin lik kćerka glavnog junaka. Glavni junak ne prihvata seksualnost svoje kćerke mada je voli, dao bi život za nju, ali će opet kroz odbacivanje biti senka njenoj sreći. I opet, ove dve junakinje su dopadljive, a odnos im je zdrav i topao što je ključno jer baš takvi likovi i takav odnos može pomoći da se publika edikuje i podstakne na razmišljanje o realnosti sa kojom se suočavaju LGBTI+ pojedinci_ke u Srbiji: zbog diskriminacije i nemogućnosti ostvarivanja svojih prava, njih dve su prinuđene da se sele u inostranstvo. Njihova ljubavna priča svakako da ima i srećan kraj, mada u njihovom odnosu ni ne postoje izazovi, ali ne postoji srećan kraj za odnos oca i kćerke i ta njihova tragedija nosi snažnu pouku da odbacivanje i kontrolisanje ne donosi dobro i da tu nema pobednika.

Ono što je zajedničko svim pomenutim ostvarenjima jeste to što izazivaju postojaće društvene norme koje ne donose benefite, već štetu. Njima i sličnim projektima se neguje inkluzivnije okruženje koje slavi sve identitete i gde je kulturni pejžaj obogađen i slobodan. Postoji dalja potreba za kontinuiranim zagovaranjem za snimanje novih filmova i televizijskih serija gde će priče LGBTI+ osoba pričati autentično i višedimenzionalno. Kao gledaoci_teljke imamo tu moć da zahtevamo raznolike i iskrene prikaze, istovremeno podržavajući kreatore_ke projekta koji daju vidljivost i queer zajednici jer na kraju krajeva, vraćamo se na ono da umetnost može i treba odražavati širinu ljudskih iskustava, a u širini je i leptota.

Licem u lice

Osvrt na seriju Vis a Vis (2015)

Lezbejstvo kao put samoprihvatanja i snage

Španska serija „Vis a Vis“, engleski poznata i kao „Locked Up“, a BHS prevod bi bio „Licem u lice“ ne samo da se bavi intrigama i dramama unutar zatvora, već duboko istražuje složene dinamike između ženskih likova, posebno u kontekstu lezbejskih identiteta. Ova španska drama donosi priče o prijateljstvu, ljubavi i borbi za prihvatanje, što je posebno relevantno za lezbejsku zajednicu koja se često suočava s preprekama u pronalaženju svoje pozicije u društvu.

U središtu radnje nalazi se Macarena Ferreiro, mlada žena koja, suočena s posljedicama svojih odluka, dospijeva u zatvor. Na njenom putu do samoprihvatanja, ključna figura postaje Zulema Zahir, snažna i harizmatična zatvorenica koja predstavlja ne samo izazov, već i potencijalnu podršku. Njihov odnos nije samo ljubavni, već i kompleksna dinamika koja istražuje teme moći, kontrole i međusobnog razumijevanja.

Zulema je simbol slobode i otpora, ali i opasnosti. Kroz njen lik, serija prikazuje dualnost ženskog identiteta — snagu i slabost, strast i nasilje. U interakcijama između Zuleme i Macarene, posebno se ističe kako društveni normativi često oblikuju percepciju ljubavi i prijateljstva među ženama. Njihova veza, koja se razvija iz prijateljstva u nešto dublje, odražava stvarnu borbu za identitet u svijetu koji ne priznaje ili odbacuje različitosti.

Ono što „Vis a Vis“ čini izuzetnom jeste način na koji se bavi pitanjima seksualnosti i lezbejstva. Kroz likove kao što su Macarena i Zulema, serija istražuje složene emocije i previranja koja prate otkrivanje seksualne orientacije. Prikazivanje njihovih romantičnih i seksualnih odnosa nije senzacionalizirano, već realistički prikazano, nudeći gledateljima mogućnost da se poistovjete s njihovim iskustvima. Ovo je posebno značajno za lezbejsku publiku, koja se često suočava s marginalizacijom u mainstream medijima.

Pored ljubavnih odnosa, „Vis a Vis“ naglašava važnost zajedništva među ženama. Likovi poput Pume, Anabele i drugih pružaju dodatnu dimenziju priči, stvarajući mrežu podrške koja je ključna za preživljavanje u zatvorskom okruženju. Ova solidarnost može se vidjeti kao paralela s lezbejskom zajednicom koja često traži snagu u zajedništvu i podršci. Kroz njihove međusobne odnose, serija postavlja pitanje: kako žene mogu zajedno prevazići društvene i sistemske prepreke?

S obzirom na izazove s kojima se suočavaju u zatvorenom prostoru, serija otvara i pitanja o nasilju i zlostavljanju. „Vis a Vis“ ne izbjegava prikazivanje realnosti koja prati zatvorenice, a posebno se fokusira na to kako su žene izložene nasilju unutar zatvora, bilo da se radi o fizičkom ili emocionalnom zlostavljanju. Ova tema je od iznimne važnosti za lezbejsku zajednicu, koja se često boriti s nasiljem iz mržnje i nepravdom. Prikazivanje ovih problema može poslužiti kao poticaj za razgovor o važnosti prevencije nasilja i pružanju podrške žrtvama.

Osim nasilja, serija se bavi i pitanjima samoprihvatanja. Kroz likove koji se bore s vlastitim identitetima, „Vis a Vis“ pruža snažnu poruku o važnosti prihvatanja sebe i drugih. Proces samoprihvatanja, posebno unutar konteksta lezbejskog identiteta, često je ispunjen preprekama, a serija prikazuje putovanje likova kroz ove izazove. Na primjer, Macarena se suočava s vlastitim strahovima i nesigurnostima u vezi s njenim osećanjima prema Zulemi, što odražava stvarnu borbu mnogih koji se bore s unutrašnjim demonima.

U zaključku, „Vis a Vis“ je više od obične zatvorske drame; to je snažna priča o prijateljstvu, ljubavi i identitetu koja duboko rezonira s lezbejskom publikom. Kroz svoje složene likove i emotivne zaplete, serija postavlja važna pitanja o društvenim normama, nasilju i samoprihvatanju, pozivajući gledaoce da se povežu s univerzalnim temama borbe i otpora. U svijetu gdje se često suočavamo s nepravdom, „Vis a Vis“ služi kao inspiracija da se borimo za svoja prava i pronađemo snagu u ljubavi i zajedništvu.

Željana Maglov

Kako „Osećaj srama“ Uči Djevojčice (i sve one koji se tako osjećaju) da Budu Svoje

Lekcije iz Hrvatske Verzije Serije Sram (Skam)

Posljednjih godina, uz rast društvenih mreža, osjećaj srama postao je gotovo neizbjegavan – posebno za generaciju Z, koja je središnji fokus nove serije *SRAM*, hrvatske adaptacije popularne norveške serije *Skam*. Osvojila je srca mlađih diljem regije, jer kroz iskrene priče o prijateljstvu, ljubavi i izazovima tinejdžerskog života postavlja pitanja s kojima se suočava moderna mlada žena. S različitim likovima koji prikazuju razne aspekte odrastanja, ova serija pomaže djevojčicama da uče o prihvaćanju sebe, prevladavanju srama i suočavanju sa svojim osjećajima. Producija autentično razumije svoju publiku, a serija je distribuirana na način koji je blizak mlađoj generaciji.

Autentičnost i hrabrost da budu svoje

Likovi u seriji su autentični, nesavršeni i stvarni – upravo zbog toga toliko inspirativni. Glavna junakinja pokazuje kako je normalno osjećati nesigurnost i strah, ali i koliko je važno ostati vjeran sebi. Djevojke koje gledaju *Osećaj srama*, kroz lik Evi, uče da je u redu biti drugačiji i da se ne moraju uklapati u unaprijed definirane društvene okvire koje nameću trendovi i društvene mreže.

Prihvaćanje nesavršenosti i grešaka kao lekcija

Jedna od ključnih poruka serije je da sram i greške nisu kraj svijeta, već dio odrastanja. Likovi često upadaju u neugodne situacije, ali uče nositi se sa sramotom i prebroditi vlastite neuspjehe. Na taj način, *Osećaj srama* podsjeća djevojke da su greške prilika za osobni rast i sazrijevanje.

Moć ženske solidarnosti i prijateljstva

Serija prikazuje važnost prijateljskih odnosa među djevojkama, čak i kada dođe do sukoba. Likovi podsjećaju mlađe žene na značaj empatije i međusobne podrške, pokazujući da pravi prijatelji ostaju uz nas čak i u teškim trenucima. Ovaj prikaz ženskog prijateljstva predstavlja pozitivan uzor koji jača osjećaj pripadnosti i sigurnosti.

Snaga ranjivosti i izražavanja emocija

Osećaj srama ohrabruje mlađe žene da budu ranjive i iskrene u vezi svojih osjećaja. Djevojke uče da izražavanje emocija nije znak slabosti, već hrabrosti. Emocije poput tuge, ljutnje i sreće normalan su dio života, a serija inspirativno prikazuje koliko je važno nositi se s njima na zdrav način, kroz podršku i razumijevanje bliskih ljudi.

Zaključak

Osećaj srama nije samo serija – ona je inspiracija i vodič za mlađe djevojke koje tek otkrivaju tko su. Kroz autentične likove, suočavanje s greškama i njegovanje prijateljstva i solidarnosti, ova serija pomaže djevojčicama da pronađu svoj glas. U svijetu u kojem su mlađi često izloženi pritiscima i nerealnim očekivanjima, *Osećaj srama* nudi osvježavajuću, realističnu perspektivu, koja može biti vodič kroz izazove i radosti mladosti.

Klara Jovanov

Tude cipele

23. februar. Ponedeljak. Imamo novog učenika ili učenicu, zapravo znam da je učenica. Ne znam zašto je svi ismejavaju da je muško? Razgovaram s njom i saznajem njeni ime - Aleksandru, saznajem i zašto je ovde - zbog vršnjačkog nasilja. Znam šta to znači. To je ono kada me je Marina ismevala jer sam prosulala vodu na svoje pantalone i izgledalo je kao da sam se upiškila. Govori mi da joj je ovo treća škola u poslednje dve godine, ne izgleda srećno zbog toga. Zbunjena sam, odjednom, govorim naglas pitanje koje me muči. Zašto si doživila toliko nasilja? Odgovara mi da je to zbog njene odeće. Posmatram je od glave do pete, nosi sasvim običnu trenerku i majicu sa crtežom Spajdermena, i ja volim Spajdermena. Nesigurna je, skriva pogled iza gustih braon šiški koje joj padaju direktno u oči. Kaže mi da nosi mušku odeću. Zbunjena sam. Imam devet godina i prvi put saznajem da se odeća deli na dečake i devojčice. Nakon celog dana provedenog u školi, odlazim kući.

Bacam svoj novi mini maus ljubičasti ranac na sred hodnika i otrčavam u dnevnu sobu tražeći mamu. Nailazim na nju u kuhinji kako pere sudove. Po prvi put je ne zagrlim već je odmah pitam: "Mama kako to da se odeća deli na devojčice i dečake?" Mama se nasmeje, ne shvata me ozbiljno. Govori mi tihim glasom koji se jedva čuje od vode koja pršti na sve strane dok pere sudove. Svakako je ni ne slušam, samo klimam glavom i razmišljam o odeći. U tom trenutku, voda prestaje da teče, čujem je kako govori da je plava boja za dečake a roza za devojčice. Još više sam zbunjena. Opet slučajno izgovaram svoje misli naglas: Šta ako dečak nosi ženske stvari? Ili obrnuto? Nastaje tišina, marnino lice se menja iz osmeha u gađenje. Ostavljam tanjur koji je prala, čućne da me bolje vidi i kaže mi da to nije normalno i da se odeća, kao i poslovi, moraju deliti na muške i ženske." Ništa ne razumem, odlazim u svoju sobu. Pretražujem na internu. Nailazim na članak, ne umem

da čitam latinicu, gasim sajt. Ulazim na jutjub i nailazim na video sa riđokosom tetom obučenom u dugine boje. Uzimam slušalice kako mama ne bi čula. Saznajem da garderoba nema pol, kao ni boja. Ljudi su to izmislili? Zbunjena sam, zašto bi me mama lagala? Gasim jutjub i odlazim da spavam. Okrećem se po krevetu dok mi misli lete u vazduhu formirajući gustu crnu maglu u kojoj se nalaze sve stvari koje sam danas čula. Okrećem se po krevetu, ne mogu da zaspim. Gledam sobu, sve je u rozim ili ljubičastim tonovima. Da li volim roze boju? Da li mi se svidja barbi pidžama koju sada imam na sebi? A čak ni ne volim barbike. Da li mi moje winx cipele pristaju? Ili su mi dobre jer ih je mama birala. Jos više se zbumim. Jutro je. Subota, ne idem u školu. Uzimam ušteđevinu iz kasice prasice, punim usta maminim zagorelim prženicama i odlazim govoreći mami da idem da se igram sa Milom. Ne odlazim kod Mile već u butik u čijem izgledu vidim dečije patike. U butiku nalazim plave patike sa dinosaursom koje svelte kada đon dodiruje pod. Po prvi put se oduševim garderobom. "Teto, mogu da probam ove patike?" pitam prodavačicu koja me zbumjeno gleda. Ne znam broj. Skidam patiku sa noge i dajem joj da pogleda. Donosi ih ali mi govorи da su te patike za dečake a da patike za mene stoje sa leve strane. Odmahnem glavom i uzima kutiju iz njenih ruku. Probavam ih. Usta mi se razvlače u blagi osmeh. Čudno, ne osećam se kao dečak. Krišom zavirim u pantalone. Čudno, nemam ništa muško. Kako su onda ovo muške patike? Zbunjena sam jer se osećam dobro u njima. Kupujem ih. Odlazim kući i ponosno ih pokazujem mami. Osmeh sa njenog lica nestaje. Pita me šta će mi muške patike. Kako zna? Kako svi to vide? Više na mene, oduzima mi patike i kažnjava me. Odlazim u sobu, suze mi se slivaju niz lice dok mi nos pravi balončiće od slina i silnog plakanja. Plašim se. Mama kaže da je to bolest. Prvi put se razočarala u mene. Ne smem da budem muško. Plačem. Šta ako postanem muško? Plašim se. Svidaju mi se patike. Mama će me ubiti. Pokušavam da ne mislim o patikama. Uzimam veliku kesu i bacam sve stvari koje nisu crvene, roze ili ljubičaste boje. Bacam sličice fudbalera, loptu za tenis, nailazim na autic koji mi je teča kupio. Volim taj autić, ali ga ipak bacam. Kesa se napunila mojih omiljenih stvari, u sobi su sada samo barbike koje skupljaju prasinu na policama. U glavi mi odzvanjaju mamine reci: bolest, bolest, bolest. Plašim se. Hoću li umreti od te bolesti? Sledеći dan u školi izbegavam Aleksandru. Međutim, uporna je. Prilazi mi u wc-u i počinje da plače, grlim je čvrsto iako se plašim. Vodimo dug petominutni razgovor, govorim joj o gustoj magli koja razdire moje misli. Osećam se bolje, kao da je veliki kamen pao sa stene i razvedrio nebo tako da se gusta magla više i ne vidi. Aleksandra mi kaže da neću umreti i da to nije bolest. Prvi put se osećam sigurno. Vodi me kod sebe. Kroz njenu sobu se upoznajem sa svetom za koji nisam ni znala da postoji. Njena soba je pomalo neuredna ispisana grafitima, sve je u crnim i plavim nijansama. U toj sobi dobijam odgovore i shvatam zašto je moja mama takva – nešto u vezi sa homofbijom. Ubrzo zaboravim reč, ali znam da ima veze sa mržnjom. Zbunjena sam, saznam da moja mama mrzi nekoga. Plašim se. Šta ako sazna da možda i ja spadam među te osobe? Da li će me mrzeti? Počinjem prvi put da skrivam stvari od nje. Tajno se družim sa Aleksandrom, isprobavajući njenu odeću i uživajući u vremenu provedenom kod nje. Gledam se u ogledalo dok moje telo prekriva ogromna Aleksandrina odeća. Osmeh sa mog lica se širio od uveta do uveta tako jako da nisam mogla da ga kontrolišem. Sve zbog tih parčića tkanine koje bih nosila kod Aleksandre. Čudno je, tkanina haljine i njene majice je bila ista, ali moj osećaj nije. U haljini, osećaj je bio kao da sam zarobljena u tuđem telu koji jede moj osmeh i ne dozvoljava

mi da budem srećna. Vremenom, ožiljci od haljina postaju veći i teži na mojim malim leđima. Otežano hodam, osmeh sa lica nestaje. Odlučujem da prekinem to. Govorim mami da ne želim više suknje, haljine i barbike koje skupljaju prasinu. Govorim joj da ipak nisam savršena figura devojčice kakve se očekuje od mene. Osećam se nelagodno, ali ipak govorim. Mamino lice prelazi u zabrinutost, odjednom, sitne bore na njenom čelu se uvijaju praveći neravnomerne linije koje simbolizuju neko gađenje. Vodi me kod psihologa. Brinem se. Šta sam uradila? Da li sam ispravno postupila? Da li sam uništila sebi život jer sam htela da budem svoja? Brinem se. Psiholog me ne shvata ozbiljno. Govori mami kako je to samo faza. Ubeđuju me danima. Prihvatom tu reč, jer zbog nje mi majka dozvoljava da nosim trenerke govoreći da će me taj osećaj brzo proći. U školi sam počela da nosim samo široke trenerke. Nastavnik fizičkog me više ne gleda, osećam se sigurno. Ošišala sam se na paž, izgledam kao dečak od pozadi. Nastavnik fizičkog mi daje jedinice svakog časa, osećam se sigurno. Ne brijem dlake na rukama, dečaci se gade na mene, osećam se sigurno. Sada imam 14 godina. Osećam se prijatno u parčićima tkanine koji mi prekrivaju žensku figuru, ne zato što želim da postanem muško, već zato što želim da budem svoja, u kalupu koji ja određujem, a ne u kalupu koji su ljudi izmislili kako bih se uklopila u zajednicu, zapravo me nije briga za zajednicu. Nije me briga sta će ko reci. Pristajem da budem svoja, iako sam još uvek dete. Zahvaljujem se mami i psihologu koji je mislio da je ovo samo faza. Zahvaljujem se Aleksandri što mi je pomogla da shvatim ko sam. I pre svega, zahvaljujem se svojim starim winx cipelama koje sada stoje na dnu ormara. Zahvaljujem im se što su mi postale tesne i što sam tako shvatila da nikada nije bio problem u broju cipela, već u tome što su bile tuđe.

Teodora Tomić

Azra i odlasci

Petnaest godina poslije, kao da se cijeli jedan život odigrao, a ja slučajno nađem tvoja pisma. Zapravo sam i zaboravila da ih imam, da si mi pisala, u ovom životu pomalo sam zaboravila na tebe. Cijeli jedan život poslije, koji se odigrao nakon tvog odlaska sadrži bezbroj promjena, bolesti, razvoda i ostalih životnih sastavnica.

Sjećam se tebe prvi dan srednje škole, ti u prvoj klupi, oštare kose i loše frizure. Osim grube vanjskine, imala si veliko srce, veliko kao cijela galaksija. U tvom srcu mnogo povreda, boli, izdaja ali i mnogo ljubavi, zahvalnosti, odvažnosti, lojalnosti. Uskoro si postala prepoznata po svojoj inteligenciji, znanju, trudu i zalaganju. Uvijek si bila najbolja, što bi rekli čista petica. Samo si to i imala u dnevniku. Ništa za tebe nije bilo teško. Učenica iz druge države, dijete iz doma, još uz to štreberka kako su te zvali, nisi imala mnogo prijateljica. To nas je povezalo iako ništa drugo nismo imale zajedničko. Ja, koja učila nisam, još manje se trudila, nisam voljela društvo a bome ni ono mene. Kao dvije izolovane jedinke u razredu, naravno da smo se spojile. To je bilo prekrasno prijateljstvo. Kad se samo sjetim kojom smo se samo brzinom povezale, otvorile jedna drugoj, kao nikada do tada.

Uskoro si počela da sjediš u zadnjoj klupi, gdje sam naravno bila ja. Tu smo mogle da se šapućemo, dijelimo neke priče samo nama znane, pokoji prijateljski zagrljaj. Svaki trenutak u školi provodile smo zajedno. Odlazile iza škole, kriomice pušile cigarete, smijale se do suza, slušale glazbu, pričale o životu, grlile se i mazile. Uskoro ni to nije bilo dovoljno, počela si da dolaziš kod mene vikendom prespavati.

Čitam sada tvoje pjesmice, pisma i na kraju, volim te. Bez obzira gdje me život odnese uvijek ćeš biti u mom srcu, uvijek ću te se sjećati. To si napisala, kao da si znala da ćeš uskoro otići.

Ljetni raspust za sve radost, a u meni tuga, znam da te neću vidjeti dva mjeseca. Tko će to preživjeti, gorovile smo, grlile se i plakale. Vratiti ću se ja, obećala si kao i ja kad sam rekla da ću te čekati, da nitko drugi neće biti moja najbolja prijateljica.

Nikad više se nisam radovala povratku u školu kao te godine. Nakon dva mjeseca, opet zadnja klupa, samo smo nastavile gdje smo stale. Poruke, bježanja s nastave (negativno sam utjecala na tebe, rekla si pa se nasmijala), druženje, smijeh, zagrljaji. Uz tebe sam se osjećala tako mirno i sigurno, mislila sam da mogu sve.

U jednom trenutku, gledaš me i plačeš uz riječi, ja odlazim, ovdje sam samo do kraja ove školske godine. Nisam shvatala ili nisam mogla da shvatim, kako to da ćeš otići, gdje, nisi završila srednju školu? Na kraju svega, kako ću ja bez tebe? Od tog trenutka tješile smo jedna drugu, gorovile da to neće biti kraj, da je naše prijateljstvo jače od svega, ali falit će mi tvoji zagrljaji kažeš u jednom trenutku i zaplačeš. Molim te da ostaneš, da probaš naći način, plačem dok te držim u naručju.

Znaš, uvijek si bila pametnija od mene i kužila stvari. Ja tad nisam znala, znala sam samo da želim provoditi vrijeme s tobom, da su mi od svega najdraži tvoji zagrljaji. Sigurna sam da si ti tada znala kako prijateljstvo ne izgleda tako, jer dug poslije tebe ni jedno nije bilo ni slično. Ja znam sada, točno te vidim kroz ova pisma i osjetim svaki dodir tvoj.

Otišla si tog ljeta, a ja sam bila neutješna. Nikad tužnije ljeto. Obećale smo jedna drugoj da se nećemo zaboraviti i da ćemo se zauvijek voljeti. Mama me tješila da će biti drugih prijateljica, da je normalno da smo tužne kad nam se prijateljica preseli. Mama nije shvatila, a nisam ni ja tada.

Poslije tebe škola više nije bila ista, željela sam samo da što prije prođu još dvije godine, ne znam zašto sam mislila da će biti lakše.

Jedno vrijeme smo se čule, znaš oni kućni telefoni. Rekla si mi da se seliš u drugu državu, da ti je lijepo u novoj školi, da učiš, da se snalaziš. I tamo si bila najbolja, znam. Poslije toga se dugo nismo čule. Skoro sam te zaboravila, nisam mislila na tebe, sjetila bih se samo kad me nešto na tebe podsjeti, a toga je bilo sve rjeđe kako je vrijeme prolazilo. Život je učinio svoje, svaka je otišla svojim putem.

Javila si mi se prije udaje, eto samo da znam...

Ni tada nisam kužila, rekla sam ti da sam sretna zbog tebe, a ti si pričala kako je dobar čovjek. Sada se ja javljjam tebi, da ti kažem kako kužim, kužim kako naši dodiri nisu bili dodiri prijateljica koliko dodiri zaljubljenih djevojki. Nevjerojatno kako nisam ranije na ovakav način pročitala ovo pismo. Kako nisam shvatila što si mi htjela reći.

Sad ti govorim da se razvodim, a ti meni kako imaš dijete. Ni jedna do kraja otvorena, kao nekada u školi.

Znaš, ni sada nisam puno bolja, dugo mi je trebalo da skužim što mi jedna cura govori, da pročitam između redova da to nije samo prijateljstvo, pomislim na to i kažem zar je moguće i petnaest godina poslije? Sad znam sve ono što si ti od početka znala, dugo mi je trebalo ali vrijedi.

Rado bih ti povjerila iskreno i potpuno otvoreno, baš kao nekada ...

Vraćam tvoja pisma nazad u kutiju, barem smo održale obećanje, nikad nismo zaboravile jedna drugu.

Ivana Arapović

Preko barijera

Jutro je, sunčevi zraci provlače se kroz prozore, obasipajući elegantnu dnevnu sobu.

Miris sveže kafe me je pratio dok sam se priblizavala Viktoru, ali teški dim cigareta, koji se uvlačio u vazduh, stvorio je neprijatnu atmosferu.

Zvuk šoljice koja je lagano udarila o porcelanski tanjirić bio je poput iritirajućeg zvona, koje je najavljuvalo njegovu surovost.

Sedeo je u fotelji, listajući jutarnje novine.

„Kasno si se vratila sinoć“, rekao je, tonom koji mi je odmah dao do znanja da je njegovo pitanje više optužba nego briga. „S kim si bila?“ „Opet ona?“

Osetila sam kako mi je srce preskočilo, a bes i frustracija su se uzburkali u meni.

„Ne mogu da verujem da se ponovo suočavamo sa ovim, njeni ime je Srna. Ti to dobro znaš“, odgovorila sam, trudeći se da zadržim mirnoću.

„To je greška koju bi svaka normalna devojka trebala da izbegne. Ne razumem kako možeš biti tako glupa da ne vidiš šta radiš sebi!“, rekao je.

Bes je počeo da kuja u meni. Oduvek sam bila borac za pravdu, a sada stojim ispred čoveka koji pokušava da me učutka. „Ti ne razumeš? Srna je moja devojka!“

Mirno me je gledao i dodao: „To je nešto što će te samo povući u propast, gubiš svoj potencijal, naš ugled zbog jedne ludosti.“

Ta njegova mirnoća me je izluđivala. „Ti ne znaš šta je ljubav, nikad je nisi ni imao u sebi!“

Ustao je sa fotelje, podigao glas i svaki njegov ton bio je prepun prezira.

„Ti misliš da je to ljubav? To je perverzija! Ljubav se ne gradi na zabludama i lažima.“

Otrčala sam u svoju sobu, ostala sam nema, bez snage da se borim.

Viktor je otac kakvog bi većina mog društva poželeta.

Kada treba da se obezbede sredstva, tu je, uvek spremjan da pruži podršku. Nije škrtica; njegova spremnost da ulaže u moju budućnost je očigledna.

Fakultetski je obrazovan, u gradu je veoma cenjen kao uspešan poslovan čovek, poznat po svojim dostignućima i umeću da skrene pažnju na sebe. Međutim, njegova karijera i pozicija često mu omogućavaju da se oseća superiorno, a ta arogancija se prelila i na mene.

Viktor je takođe tradicionalan, sa čvrsto usađenim vrednostima i uverenjima koja su ga vodila kroz život.

Iako sam zahvalna za sve što je učinio za mene, ne mogu da prihvatom njegovo ponašanje i nametnuta očekivanja koja guše moju slobodu.

Dok su Viktorove reči odjekivale u mojoj glavi, setila sam se svog obećanja- *nikada neću odustati od svoje sreće!* Ta sreća me je pronašla u najneobičnijem trenutku.

Srna i ja smo se upoznale na ulici.

Dok sam se vraćala kući jednu noć, sa žurke, idući ka parkingu, čula sam glasnu raspravu.

Pogledala sam i videla Srnu, kako se bori sa nekom devojkom koja ju je udarila. Instinktivno sam pritrčala do njih, sklonila je s puta.

Njen preplašeni izraz odmah me pokrenuo, i dok smo se udaljavale od te situacije upitala sam: „Sve je u redu?“ a ona je samo klimnula potvrđno.

„To je bila moja bivša“, rekla je kroz uzdah, „Stalno me prati, toksična je.“ Te reči su me naterale da je još više zaštitim.

Ponudila sam da je odvezem do kuće. Iako nije bila voljna, bila sam uporna. Usput smo svratile na MC drive po neku klopu, neprijatnu tišinu sam pokušavala da razbijem pričom i smehom.

Kada smo stigle do nje, insistirala sam da razmenimo brojeve. Njen pogled bio je zbumen, ali u njemu se osetila mala doza radoznalosti. Sutradan se javila da je bolje i da se zahvali. Vremenom smo se sve više čule i sve više viđale a Srna je počela sve više da se otvara. Srna je imala način da otvari srce i učini da se osećam voljeno, bez obzira na sve. Posle 11 meseci našeg druženja, naše prijateljstvo je preraslo u ljubav.

U trenucima kada se osećam kao stranac u sopstvenoj kući, ljubav sa Srnom je moje utočište, mesto gde pronalazim mir i podršku, ali sve češće osećam potrebu da to utočište postoji i ovde, u mom domu.

Dok prilazim maminim vratima, osećam nelagodnost.

Astrid je kontrol frik. Kod nje uvek sve mora biti uredno i pod konac. Njeni pogledi su strogi i tradicionalni, ne prihvata lako ono što se ne uklapa u njen okvir.

Iako je homofobična, ispod te hladne spoljašnosti osećam njenu zabrinutost za mene. Znam da me voli, na neki svoj način, čak i ako njen svet nikada neće razumeti moj.

Kucam na vrata i ulazim, Astrid je zatrpana među papirima, sa telefonom prislonjenim na uvo, potpuno je zaokupljena razgovorom.

Primetila me je i klimnula glavom.

Stojim i čekam da završi razgovor. Ponovo će me na pola saslušati, ako i toliko.

Kada je konačno završila, kratko mi se osmehnula, a pogled joj je odmah pobegao na papire na stolu.

Počinjem da govorim o Viktoru, o tome koliko mi smeta njegovo ponašanje ali ona me prekida: „Zar opet drama oko Viktora?“

„Da, opet,“ odgovaram, osećajući kako se bes u meni ponovo budi. „Mama, ne mogu više da podnesem njegovu kontrolu.“

Astrid odmahne rukom. "Runa, Viktor samo brine. Na kraju krajeva, nije on kriv što se ponaša kao otac koji želi najbolje za svoju čerku."

"Najbolje za mene?" ponovim."Ovo nije briga, mama, ovo je teror!"

Ona na trenutak podigne pogled s papira, ali odmah se vraća na njih, kao da je to važnije od svega što govorim.

"Možda bi bilo drugačije da nisi stalno s tom Srnom," kaže, tonom kao da je izgovorila neku bolnu istinu.

"Šta to znači?" prekidam je, srce mi ubrzava, osećajući kako me sve ovo već guši.

Astrid skida naočare i uzdahne, pogled joj postaje ozbiljan.

"Znaš dobro šta znači, Runa. Srna nije devojka za tebe. Ta vez... jednostavno, nije prikladna. Samo ti otežava život, unosi nemir u našu porodicu."

"Unosi nemir? Mama, Srna mi je jedina podrška u svemu ovome!"

"Podrška, možda," odgovara hladno, "ali kakvu cenu plaćaš za to? Pogledaj šta se dešava sa tobom i Viktorom. Zar ne vidiš da sve to vuče korene od tvoje tvrdoglavosti i toga što se upuštaš u... komplikacije koje nam donose probleme?"

Samoleki

Zagrljaj

Postoje ti zagrljaji,
zagrljaji do kosti,
zagrljaji zbog kojih na trenutak prestaneš disati.

Zagrljaj do kosti
koji traje duže,
koji te obuhvati cijelu.

Cijelo biće.

I tada stane svijet.

Osjetiš ruke koje grle,
lagano iščekivanje i
poželiš da još potraje.

Ivana Arapović

Tajnovita zavodnica

Tajnovita zavodnica

Intrigiraš me,

Ne znam ko si,

Ali mnogo lepa si.

Tvoj graciozni hod mene privlači,

Tvoja kosa, dugačka plava,

Na užarenom suncu sija kao najlepši dragulj.

Ko si ti?

Želim da te pratim,

Da te iznenadim jednom lepom ružom.

Znam da sam ti stranac,

Pa se ne usuđujem.

Ali ipak odlučno krećem.

Pratim tu zanimljuvu i lepu devojku.

Saznajem gde živi,

I moja hrabrost počinje.

Pišem ti pesmu,

Još uvek ne predstavljam se,

Želim da te intrigiram i zavedem.

Na kovertu stavljam pečat od majske ruže.

Želim da znam tvoju reakciju,

Znam kada stiže pismo. Iz prikrajka te gledam,

Čitaš ga i već vidim rumenilo na tvojim obrazima.

Ti još ne znaš ko sam, ali ja tvoj uzdah iznenađenja i
oduševljenosti mogu da vidim.

Nastavljam,

Svaki novi stih polako će te zagrejati,

Poželećeš da me vidiš,

Ali ne, još uvek nećeš.

Sviđaju mi se tvoje reakcije kada čitaš moja pisma,

Svako ima pečat sa drugim cvetom,

I na papiru ti poklanjam svoj obris usne od šminke.

Već ti postaje zanimljivo,

Kapiraš da je to žena.

Zavodi te kao nijedan muškarac do sada.

E sad imam dovoljno hrabrosti,

Polako te uvlačim u svoj svet,

Naš sastanak će biti zanimljiv,

A opet intrigantan za tebe.

U pismu navodim kuda da ideš,

Prati ogradu majske ruže,

I prepoznaćeš me.

Rukama dodiruješ ruže, diviš im se,

Ali kako si skrenula pogled sa ugla,

Ugledaš me,

Čekam te u odelu sa buketom ruže,

Ti prilaziš, ja kleknem i poljubim ti ruku,

Nisi to do sada doživila,

Dajem ti buket i jedan cvetić ti zadenem u tvoju zlatnu kosu.

Sedimo na klupi i krenem svoju novu poeziju,

Ti kreneš da uzdišeš i vidim da ti srce lupa, i vidim da me
gledaš tim plavim očima.

Zastajem u strofi koja te je dovoljno uzbudila i držim te za
ruku.

Poljubim ti ruku i polako ti se približavam,

Ti si iznenađena ali i zainteresovana.

Prepuštaš mi se, mom zagrljaju i topлом poljupcu.

I nastavljam sa poezijom,

Opisujem da bih želela da te vidim u providnoj haljini kako
šetaš po mesečini, a ja te čekam.

Ja čekam i gledam tvoje telo

Koje je mesec obasjao,

Ono me uzbuduje,

Želim da ga dodirnem,

Kako ti recitujem tako te dodirnem,

Dodiri će prolaziti tvojim telom dokle god ti želiš, želim da
vidim tvoju požudu za mnom.

Vidim da crveniš i malo ustukneš,

Čekaću te,

Kada tvoj um bude miran i znatiželjan,

Sedim sa tobom u tišini,

Osećam da nam se misli prepliću,

Čekam...

Odjednom me ti zagrliš i okreneš rukom moje lice ka sebi,

Poljubac je krenuo,

Uspela sam.

Devojko sa zlatnom kosom,

Ti strancu,

Iz daljine gledajući te po prvi put,

Znala sam da ćeš biti moja.

Mirjana Maćaš

Ilustracije: Jelena Milićević

Poezija sa drugog ŽVŽ artfestivala 2023

Ljuljaška, Sonnenallee 41

Ljuljam se u pucketanju cvrčaka
Oštra vlakna mi se usecaju pod lopatice
Zamišljam tvoje telo na sebi
Plišano i utešno
Oćima si iskopala jezero u mojoj glavi

Plašim se tebe
Koja na njegovim obalama
Sadiš pšenicu,
Izgriženim prstima izvlačiš korov
Znoji ti se kičma
Dok blatom lepiš kuću.
Spalićeš zemunicu, šapuće mi zmija
Izgazićeš pšenicu i prosućeš mleko
Zatrovaćeš vodu podavićeš ribe
Korov će nabujati
Njeno telo će propasti
Kroz grube pletenice
Razbiće se o temelj kuće koju si srušila.

Nožem bih na zmiju,
Krljušt da joj ogulim i jezik da joj izvadim
Podmuklu glavu da joj odsečem,
Ali kad joj priđem, gleda me mojim oćima.

Stavljam je u torbu i polazim ka tebi.

leđa

dozvoli mi da prođem rukama kroz tvoje more
i da poljubim svaki talas koji se spušta niz tvoj potiljak
okreni mi leđa da pređem preko svakog pršljena i bore
i da zavolim svaku neravninu i šiljak

hoću da te obuhvatim oko struka
da zagnjurim u tvoj vrat i poljubim ti rame
u mojim dlanovima tvoja mekana ruka
iako ih ne vidim, tvoje oči sjaje u ponoru tame

slika iz neostvarenog sećanja

prislonila sam školjku na uho
pevale su raže smrtonosnih repova
pričalo je more
pružila mi je akrilni koral
sudarili su se asteroidi
bila sam nebo plava
dok me je nosio brod belih zastava

ostala su mi mokra ramena
držala sam joj ruku u vodi
plela kosu boje bakra
poljubila polusvesno
sakupila svaki zalazak meseca
u kovčeg malih sećanja
zaključala sam je u večnost

Napisala Milica

Napisala Milka

Labris je lezbejska feministička organizacija civilnog društva, osnovana sa ciljem promocije lezbejskih ljudskih prava i lezbejske vidljivosti u društvu. Labris je organizacija koja smatra pravo na različitu seksualnu orientaciju jednim od osnovnih ljudskih prava i radi na eliminaciji svih vrsta nasilja i diskriminacije nad lezbejkama. Reč 'lezbejka' Labris koristi kao široki termin, koji uključuje sve lezbejke, biseksualne i kvir žene (i cisrodne i trans), nebinarne i interseks osobe koje osećaju povezanost sa lezbejskim identitetom i lezbejskim aktivizmom.

Vizija Labrisa

Labris teži jednakopravnom društvu različitosti u kojem će sve osobe bez obzira na njihovu seksualnu orientaciju, identitet i druge različitosti, živeti dostojanstveno uz potpunu zaštitu i afirmaciju njihovih ljudskih prava.

Misija Labrisa

Labris je organizacija koja smatra pravo na različito seksualnu orientaciju jednim od osnovnih ljudskih pravom i radi na iskorenjivanju svih oblika nasilja i diskriminacije nad lezbejkama.

Vrednosti Labrisa

1. Poštovanje različitosti, univerzalnosti ljudskih prava i razvijanje solidarnosti po nacionalnom, rasnom, verskom, klasnom, starosnom, profesionalnom osnovu kao i psihičkoj, fizičkoj i zdravstvenoj sposobnosti
2. Zalaganje za jednake mogućnosti kroz afirmativnu akciju
3. Podrška, savezništvo i saradnja sa ženama i ženskim grupama u skladu sa politikama saradnje

4. Povećanje lezbejske vidljivost unutar ženskog i LGBTIQ pokreta
5. Nenasilna komunikacija i nenasilno rešavanje konflikata. Podržavanje politika izvinjenja i praštanja, kao i asertivnost i odgovornost u rešavanju konflikata
6. Transparentnost unutar i van organizacije
7. Rad po feminističkim principima
 - poverljivost kada se radi o ličnim pričama
 - mešanje u običaje, religiju, porodicu
 - verovanje ženama
 - iskustvo svake zene je jednako vredno
 - podrška malim koracima ženama
 - ne vrednovati i ne interpretirati iskustvo
 - diskriminacija nad ženama nije lični problem žena već društveni fenomen imenovanje diskriminacije je politički čin
 - diskriminacija nad ženama je zločin
 - žena nije kriva za diskriminaciju koju je preživela
 - žene koje preživljavaju diskriminaciju nisu neke druge žene
8. Feministički stav o društvenom poreklu. Članice Labrisa znaju da su žene koje rade i dolaze u Labris odrasle u društvu koje moć daje jednoj rođnoj - muškoj ulozi, heteroseksualnoj egzistenciji, te da su njihova iskustva povezana sa tim
9. Ravnopravan odnos sa drugim ženama
10. Labris je siguran prostor za lezbejke. Članice Labrisa stvaraju siguran prostor za osobe u prostorijama Labrisa, te teže stvaranju takvih prostora i van Labrisa

Impresum

Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

Beograd, Srbija

E-mail: labris@labris.org.rs

www.labris.org.rs

Izdato uz podršku RŽF-a.

Uredila: Dušanka Tomašević

Prelom: Niks Božović

Ilustracije: Jelena Milićević i Mia Kalčić

Beograd 2024

Broj 28

Godina XXIX

